

ЛІМ

Літаратура і мастацтва

Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

№ 34 (5040) 30 жніўня 2019 г.

ISSN 0024-4686

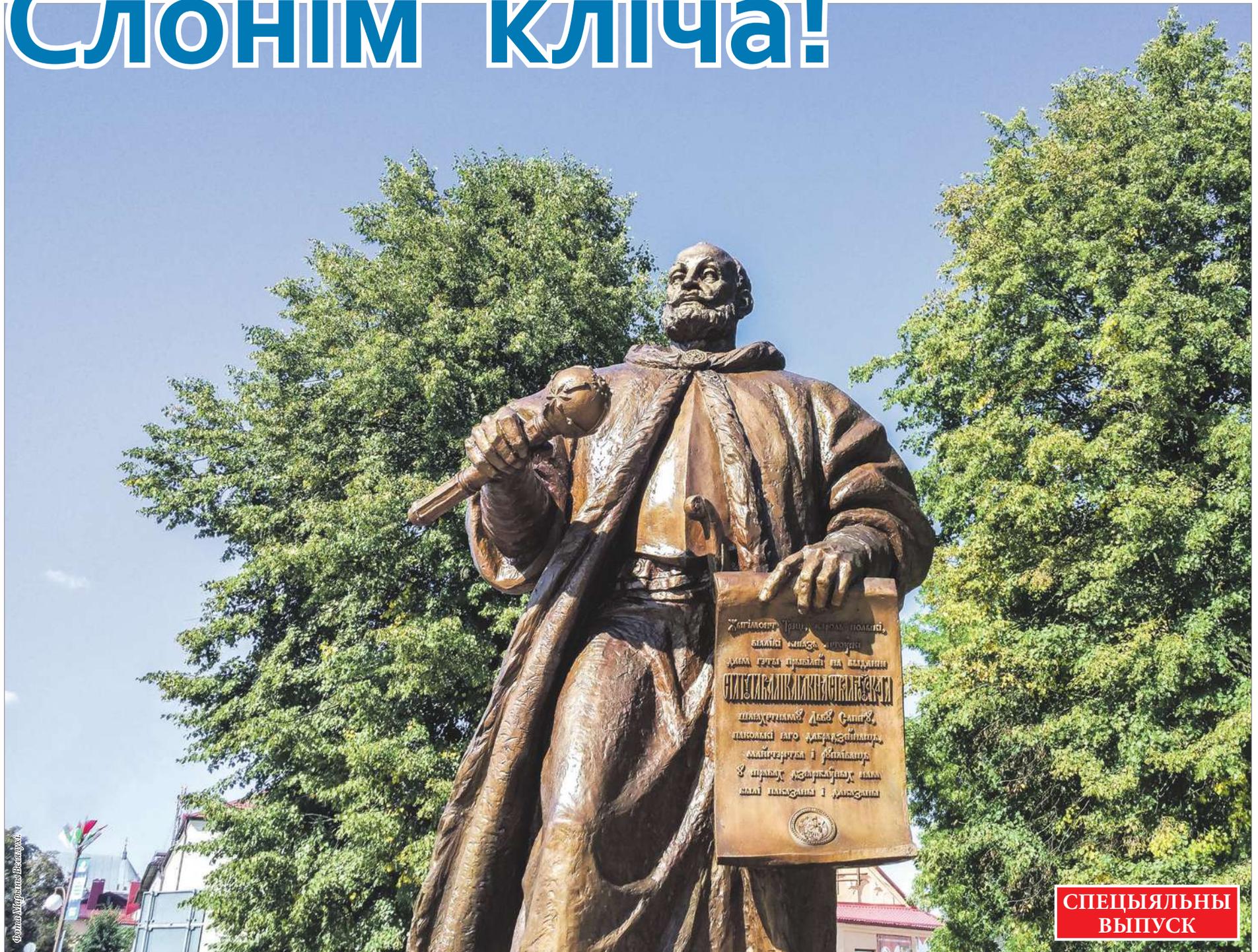
16+

*У дыскусіях
нараджаецца...
стар. 5*

*Лаўрэаты:
вядомыя і невядомыя
стар. 8*

*Касмічныя глыбіні
скульптара
стар. 12—13*

Слонім кліча!

**СПЕЦЫЯЛЬНЫ
ВЫПУСК**

Булава ў правай руцэ, панцыр на грудзях — як знак гетманства. У левай — прывілей ад Караля Польскага і Вялікага князя Літоўскага Жыгімонта III на выданне Статута Вялікага Княства Літоўскага. Леў Сапега яго атрымаў «праз руплівасць, майстэрства і дабрадзеінасць».

З помнікам, што быў устаноўлены напярэдадні Дня беларускага пісьменства ў самым цэнтры старажытнага Слоніма, ужо сфатаграфаваліся ледзь не кожны жыхар горада. «Гэта наш гетман!», «Сапега — моц!» — кажуць мінакі.

Слонім — горад з гісторыяй. Гэта неаспрэчны факт. Тут ледзь не кожная вуліца мае сваю гістарычную назву. А згадкі пра слонімскі кірмаш сягаюць сваімі каранямі ў вельмі далёкую мінуўшчыну.

Але справа ў тым, што гетманам Леў Сапега не імкнуўся быць, ён не хацеў удзельнічаць у вайсковых справах, таму кіраваў больш справамі свецкімі, звязанымі з развіццём культуры краю. Тут, у Слоніме, а таксама ў Ружанах, у яго маёнтках адбываліся доўгачаканыя балі і яскравыя тэатральныя пастановкі.

Таму зусім не выпадкова Свята беларускага пісьменства — на Слонімскай зямлі. Як у мінулыя часы на кірмаш, сюды завітаюць пісьменнікі і акцёры, музыканты і гандляры, тут пройдзе мноства прэзентацый і тэатральных пастановак.

ISSN 0024-4686

9 770024 468001 1 9 0 3 4

Галоўны гаспадар — Яе Вялікасць Кніга

Дзень беларускага пісьменства ў Слоніме, відаць, — адна з лепшых нагод пагутарыць з міністрам інфармацыі нашай краіны Аляксандрам Карлюкевічам. І не толькі пра свята...

— Пачнём усё ж з Дня беларускага пісьменства ў Слоніме. Чым адрозніваецца праграма сёлета свята?

— Чвэрць стагоддзя адзначаецца Дзень беларускага пісьменства ў нашай краіне. Сёлета — дваццаць шосты раз. Геаграфія самая шырокая, прадстаўнічая: Полацк, Навагрудак, Орша, Заслаўе, Глыбокае, Быхаў, Ганцавічы, Сморгонь, Шчучын... Дзе толькі не пабывала свята! Можна нават адмысловую карту стварыць. Канешне, канцэптуальна свята мае свае абрысы, традыцыі. І наўрад ці лагічна было б парушаць іх адно толькі дзеля навацый. Экспедыцыя «Дарога да святаў», навукова-практычная асветніцкая канферэнцыя, урачыстае адкрыццё, фестываль кнігі і прэсы, адкрыццё помніка ў знак мясцовай знакамітасці альбо ў знак асветніцтва, гістарычных адметнасцяў той ці іншай старонкі... Але з кожным годам прыходзіць у праграму нешта новае. Пачалі ўручаць у Дзень беларускага пісьменства прэміі за найлепшы мастацкі твор — спярша, калі памятаеце, гэта было ўручэнне прэміі «Залаты купідон», пасля — Нацыянальнай літаратурнай прэміі. А яшчэ навацый у апошнія гады стаў Рэспубліканскі конкурс чытальнікаў «Жывая класіка».

— Калі ўсё ж такі гаварыць пра Слонім...

— На свясце будзе працаваць «Друкарскі двор XVI стагоддзя». Праект хаця і вядомы, але сёлета гэта яшчэ і магчымаць падсумаваць вынікі калекцыянерскай, асветніцкай, гісторыка-краязнаўчай працы вядомага беларускага калекцыянера, лаўрэата Прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь «За духоўнае адраджэнне» Уладзіміра Ліхадзеда і яго папчыкаў на праекце Выдавецкага дома «Звязда» — «У пошуках страчанага». Пры дзяржаўнай падтрымцы выдадзена цэлая бібліятэка падарожных філакартычных кніг. Усяго іх дваццаць пяць. Прайшлі розныя выстаўкі па ўсёй Беларусі. І зараз у Слоніме будзе магчымаць «апануць» на сябе вопыт першадрукара Францыска Скарыны і аддрукаваць старонку, падобную на старонкі яго кніг. Аддрукаваць па старадаўніх тэхналогіях, на паперы, якая зроблена ідэнтычна той, што меў і наш першадрукар.

Тым, хто робіць першыя крокі ў спасціжэнні беларускай гісторыі, раю прыняць удзел у квэст-гульні «Код Сапегі». Цікава і ў гэтым праекце шмат. Што прыемна, у свята з'явілася шмат партнёраў. Ужо і заснавальнікамі яго поруч з Міністэрствам інфармацыі, Міністэрствам культуры лічацца яшчэ і іншыя міністэрствы: Міністэрства адукацыі, Міністэрства спорту і турызму, Упаўнаважаны па справах рэлігіі і нацыянальнасцяў. На святачых пляцоўках шмат розных імпрэз, цікавых мерапрыемстваў правядуць Дзяржаўны літаратурны музей Янкі Купалы, Дзяржаўны літаратурна-мемарыяльны музей, Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры, Нацыянальны гістарычны музей, Нацыянальная бібліятэка Беларусі... Мы вельмі ўдзячны музейшчыкам за розныя ініцыятывы. Тое, што яны ладзяць пэўныя праекты ў межах Дня беларускага

пісьменства, дае магчымаць аматарам з правінцы адкрыць нешта новае, цікавае, магчыма, з тых шэрагаў, тых тэматычных абсягаў, якія ім са свайго рэгіёна разгледзець цяжка, ды і не ва ўсіх ёсць магчымаць часта наведаць сталіцу.

— І ўсё ж такога маштабу свята — гэта відовішчы, імпрэзы... Статычнасць тут — не лепшы спадарожнік, пэўна?

— А хто вам сказаў, што праекты, арганізаваныя, напрыклад, музейшчыкамі ці бібліятэкарамі, носяць статычны характар?! Між іншым, і прынесеныя з Мінска ідэі надзвычай інфармацыйныя. Возьмем, напрыклад, мерапрыемствы з удзелам Нацыянальнай бібліятэкі, коласаўскага музея: выстаўка «Слонім і наваколле», прысвечаная Году малой радзімы і вядомым людзям Слонімшчыны, выстаўка рэдкіх і каштоўных кніг па гісторыі Слонімшчыны, выставачная экспазіцыя да 60-годдзя музея Якуба Коласа. Дапоўняць іх «Коласаўскія чытанні», арганізаваныя ўжо Слонімскай раённай бібліятэкай імя Якуба Коласа і прымеркаваныя да 75-годдзя гэтай скарбніцы ведаў. Купалаўскі музей з музеем гісторыі беларускай літаратуры адкрыюць выстаўкі «Мы ёсць народам!» (Мітрафан Доўнар-Запольскі), прысвечаную гісторыі беларускай дзяржаўнасці, і — «Маладая Беларусь: асоба і творчасць Янкі Купалы ў гісторыі краіны», прысвечаную 100-годдзю ўтварэння БССР.

Што да відовішчаў, то ў Слонімскай цэнтры культуры і адпачынку па вуліцы Чырвонаармейскай, 25 пройдзе спектакль «Вечар» у пастаноўцы Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы. Гэта ж унікальная падзея: адзін з галоўных тэатраў краіны прыехаў у раённы цэнтр!.. Такая цікавостка павінна стаць пастаяннай у праграме свята ў іншых рэгіёнах краіны. Спадзяёмся, што Купалаўскі тэатр і надалей застаецца добрым партнёрам і Міністэрства інфармацыі, а самае галоўнае — Дня беларускага пісьменства.

Вечарам 1 верасня Слонімска драматычны тэатр пакажа спектакль па п'есе У. Рудава «Камедыя».

— Свята святам, песні песнямі, пастаноўкі пастаноўкамі, а вось кніга... Друкаваная кніга. Як яна будзе пачувацца на Дні беларускага пісьменства?

— Яе Вялікасць Кніга — галоўны персанаж, галоўная царыца балу на свясце пісьменства. І ў ранейшыя гады, і цяпер, у Слоніме. Многія мерапрыемствы праграмы з удзелам, па ініцыятыве беларускіх пісьменнікаў, Саюза пісьменнікаў Беларусі. На Фэстывалі кнігі і прэсы будуць прадстаўлены найлепшыя мастацкія выданні, літаратура адукацыйнага характару, энцыклапедычныя выданні. Адмысловая пляцоўка «Слова пісьменніка» дасць магчымаць наладзіць многія прэзентацыі, аўтограф-сесіі. Асобна будуць вылучаны кнігі-юбіляры, кнігі — пераможцы Нацыянальнага і Міжнароднага конкурсу «Мастацтва кнігі», кнігі, якія выдадзены з нагоды 75-годдзя вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Пройдзе адмысловая выстаўка «Самаробная кніга». Падкрэслію, што ААТ «Белкніга» арганізуе шырокі гандаль кнігамі. Літаральна дзясяткі тысяч (!) назваў кніжных навінак 2018 і 2019, а таксама ранейшых гадоў выдання будуць прадстаўлены ў продажы. І гэта пры тым, што ў Слоніме пачала працаваць новая кнігарня з прыгожай асветніцкай назвай «Санет». Варта ўжо сёння назваць імя кіраўніка Гродзенскага філіяла «Белкнігі» Ігара Лапенкі, які шмат зрабіў для арганізацыі прадукцыйнай працы гэтай кнігарні, для знаёмства сланічан з кніжнымі навінкамі, у тым ліку праць добры дзясятка прэзентацый, якія ў «Санец» паспелі правесці за два месяцы працы — кнігарня адчыніла свае дзверы для работы ў тэставым рэжыме 15 чэрвеня.

Гаворачы пра кнігу, хацеў бы звярнуць увагу на значныя праекты, якія засведчылі і мастацкі ўзровень выданняў, іх адмысловае паліграфічнае выкананне і цікавы мастацкі ці дакументальны змест. Па традыцыі, якая ўсё болей пашыраецца, выдадзена цэлая лінейка кніг замежных аўтараў на рускай і беларускай мовах. А гэта і альманах «Созвучіе», які ўжо пяты раз прыходзіць да чытача, і кнігі з серыі «Сябрына: паэзія народаў Расіі», «Светлыя знакі: паэты Кітая», і аповесць украінскага пісьменніка Уладзіміра Даніленкі... Пэралік, паверце, можа быць доўгі.

— Сёння ўжо можна сказаць, куды далей рухаецца Дзень беларускага пісьменства?

— Маршрут пралягае ў Бялынічы, на Магілёўшчыну. Рашэнне прынята арганізацыйным камітэтам па правядзенні Дня беларускага пісьменства. Сымвалічна эстафета аб перадачы свята адбудзецца ў час урачыстага закрыцця Дня беларускага пісьменства ў Слоніме. Заўважу, што ўжо зараз нараджаюцца першыя ініцыятывы, дарэчы, досыць канкрэтныя, — адносна святкавання Дня беларускага пісьменства ў Бялынічах. Запрашаю ўсіх чытачоў рабіць прапановы і ўжо сёння планавачы свае першыя выхадныя дні ў верасні 2020 года з разлікам на паездку ў Бялынічы. Усіх чытачоў «Літаратуры і мастацтва» — са святам! З Днём беларускага пісьменства ў Слоніме!

Гутарыў Максім ВЕЯНІС

Мінскае гарадское аддзяленне СПБ запрашае:

1 верасня — на паэтычна-музычную імпрэзу «Тут зайжды душой адпачываю» ў межах Дня беларускага пісьменства ў Слоніме на пляцоўку «Слова пісьменніка» (10.00).

2 верасня — на ўрок ведаў «Беларусь літаратурная» з удзелам Наталі Касцючэнка ў СШ № 168 (9.00).

2 верасня — на літаратурную сустрэчу, прымеркаваную да Дня ведаў, з удзелам Дар'і Лёсавай у СШ № 77 (8.30).

2 верасня — на ўрок ведаў, прысвечаных Году малой радзімы, з удзелам Таццяны Атрошанкі, Лізаветы Палеев, Валерыя Максімовіча ў гімназію № 7 (8.30).

2 верасня — на ўрок ведаў «Займай, Беларусь маладая, свой пачэсны пасады між народамі» з удзелам Міхася Пазняка ў гімназію № 35 (9.00).

2 верасня — на літаратурную сустрэчу з нагоды Дня ведаў з удзелам Іны Фраловай і Бажэны Маіцкоў у СШ № 12 (10.30).

2 верасня — на літаратурную сустрэчу, прымеркаваную да Дня ведаў, з удзелам Міхаіла Дзеравянкі ў ЦДА «Зорка» (10.30).

2 верасня — на літаратурную сустрэчу, прысвечаную

Дню ведаў, з удзелам Ірыны Тулунавай і Анатоля Кудласевіча ў гімназію № 4 (10.30).

2 верасня — на літаратурную сустрэчу з нагоды Дня ведаў з удзелам Дзмітрыя Дземідовіча у Мікалаеўскую СШ Стаўбцоўскага раёна (10.30).

2 верасня — на літаратурную сустрэчу, прымеркаваную да Дня ведаў, з удзелам Уладзіміра Мазго ў СШ № 138 (10.30).

2 верасня — на ўрок, прысвечаны Дню ведаў, з удзелам Міхася Пазняка «Радзіма наша — Беларусь» у гімназію № 29 (14.00).

2 верасня — на сустрэчу з Віталем Кірпічэнкам у Цэнтральную гарадскую бібліятэку імя Янкі Купалы (12.00).

3 верасня — на прэзентацыю аўтарскіх дзіцячых кніг «Огорошки» і «Апельсин» з удзелам мастака Сяргея Волкава і паэтэсы Іны Фраловай у краму Белсаюздруку на Плошчы Перамогі (12.00).

4 верасня — на літаратурна-навуковае мерапрыемства «Дыялог» з удзелам пісьменнікаў аддзялення і выкладчыкаў навучальных устаноў г. Мінска (15.00).

Хлябцэвіча (1894—1917), удзельніка беларускага літаратурна-грамадскага руху пачатку ХХ ст.

4 верасня — 190 гадоў з дня нараджэння Ігнаці Доўнара (Доўнар-Запольскага) (1829—1865), удзельніка рэвалюцыйнага руху на Беларусі ў першай палове XIX ст., музыканта.

4 верасня — 115 гадоў з дня нараджэння Майсея Тэйфа (1904—1966), паэта, празаіка.

5 верасня — 90 гадоў з дня нараджэння Іосіфа Белановіча (1929—1998), мастака, графіка.

5 верасня 80-гадовы юбілей адзначае Вячаслаў Цюрын, мастак, графік.

5 верасня — 70 гадоў з дня нараджэння Мікалая Лук'янава (1949—2008), кінарэжысёра, сцэнарыста, акцёра, педагога.

6 верасня — 85 гадоў з дня нараджэння Валянціна Белавосціка (1934—2003), акцёра, народнага артыста Рэспублікі Беларусь.

6 верасня 60-годдзе святкуе Святлана Гуткоўская, балетмайстар, педагог, мастацтвазнаўца.

Нас збірае свята

Чарговы раз нас збірае свята, якое палюбілася не толькі шматлікім аматарам прыгожага мастацкага слова. Дзень беларускага пісьменства вырас да падзеі нацыянальнага маштабу, знайшоў розгалас у свеце.

Друкаванае слова, якое сваёй гісторыяй праменіцца з глыбіні стагоддзяў, сведчыць пра вялікую годнасць беларусаў. Мы разглядаем Дзень беларускага пісьменства як свята сустрэчы з кнігай і перакананы: хто не чытае, той перастае мысліць. У кнізе — мудрасць стагоддзяў, духоўнасць, чалавечнасць.

Кожны новы горад, сталіца свята, — гэта скарбонка, багатая на гістарычныя адметнасці, культурныя каштоўнасці, унікальныя традыцыі. Такім загадкава-прыцягальным падаецца нам і Слонім, горад з больш чым тысячагадовай гісторыяй. Колькі розных супярэчлівых падзей зведаў ён на сваім вяку!

Сёння слаўны Слонім паўстае перад намі ў шматабліччы: мудрага старца і актыўнага маладзёна, руплівага працаўніка і жыццялюбівана аптывіста.

Прыветны горад ахвотна адчыняе перад шматлікімі гасцямі ўсе дзверы, а яго жыхары шчыра расхінаюць душы.

Дык давайце і мы ўсе з узнёслым натроем увойдзем у захапляльны свет беларускага пісьменства! Адчуем подых мінулых стагоддзяў на слоніўскіх вуліцах, наталімся прыгажосцю

роднага слова на розных творчых пляцоўках, атрымаем асалоду ад высокай культуры майстроў мастацтваў, застанемся ўражанымі ад сустрэч з любімымі пісьменнікамі.

Саюз пісьменнікаў Беларусі ў гэтыя святочныя дні зробіць своеасаблівую справаздачу перад сваім чытачом. Запрашаем на пляцоўку «Слова пісьменніка», дзе можна будзе пабачыць і пачуць больш як 100 літаратараў.

Віншую вас, дарагія сябры, з Днём беларускага пісьменства, які нязгасным святлом асвятляе наш шлях у будучыню!

Мікалай ЧАРГІНЕЦ,
старшыня Саюза пісьменнікаў Беларусі

да ўвагі Саюз пісьменнікаў Беларусі запрашае

Падчас святкавання Дня беларускага пісьменства Саюз пісьменнікаў Беларусі прапануе шмат цікавых імпрэз і сустрэч з удзелам вядомых творцаў. Прычым не толькі айчынных.

31 жніўня

11.00 — удзел беларускіх пісьменнікаў у міжнародным круглым stole «Мастацкая літаратура як шлях адзін да аднаго». Свята-Успенскі Жыровіцкі манастыр (аг. Жыровіцы, вул. Саборная, 57).

11.00—19.00 — прэзентацыя творчага праекта Саюза пісьменнікаў Беларусі «Бачу Беларусь такой».

15.00 — адкрыццё фотавыстаўкі Уладзіслава Цыдзіка. Слоніўскі раённы цэнтр культуры, народнай творчасці і рамёстваў (вул. Чырвонаармейская, 23).

Пляцоўка Саюза пісьменнікаў Беларусі «Слова пісьменніка» (Цэнтральная плошча, вул. Чырвонаармейская, 40).

10.00—13.00 — літаратурна-музычная праграма Гродзенскага абласнога аддзялення СПБ «Роднае слова — надзеі аснова».

12.30—13.00 — імпрэза Ірыны Масляніцынай і Міколы Багадзяжа «Светлыя постаці мінулага».

13.00—14.00 — прэзентацыя творчасці Слоніўскага раённага літаратурнага аб'яднання імя Анатоля Іверса «Шчырыя словы з-над Шчыры» (кіраўнік Ірына Войтка).

14.00—15.00 — творчая імпрэза «Крыніца дабрыні» літаратурнага аб'яднання «Купальскія зоры» (г. Баранавічы).

15.00—16.00 — прэзентацыя Магілёўскага абласнога аддзялення СПБ «Я — часцінка маёй Беларусі».

16.00—16.30 — прэзентацыя кнігі маладога аўтара Максіма Бацкалевіча.

16.30—17.15 — «Тэатр аднаго паэта». У межах тэатра паэзіі «Вікторыя» — прадстаўленне паэта-парадыста Пятра Сямінскага.

17.15—18.00 — прэзентацыя кніжнай навінкі гродзенскай паэтэсы Людмілы Шаўчэнкі «Солируе жыццё струна».

18.00—19.00 — літаратурна-музычная праграма Гродзенскага абласнога аддзялення СПБ «Роднае слова — надзеі аснова».

1 верасня
Пляцоўка Саюза пісьменнікаў Беларусі «Слова пісьменніка» (Цэнтральная плошча, вул. Чырвонаармейская, 40).

10.00—11.00 — паэтычна-музычная імпрэза «Тут заўжды душой адпачываю» Мінскага гарадскога аддзялення СПБ. Аўтограф-сесія.

11.00—12.00 — «Слова творцам-педагогам» — праграма літаратурнага аб'яднання «Надзея» педагогаў і ветэранаў педагогічнай працы, паэтаў Гродзеншчыны.

12.00—13.00 — праграма Брэсцкага абласнога аддзялення СПБ «Вітаем Брэст тысячагадовы».

13.00—14.00 — праграма Гомельскага абласнога аддзялення СПБ «Мы, землякі святога Кірылы Тураўскага».

14.00—17.00 — аўтограф-сесія пісьменнікаў-сяброў Саюза пісьменнікаў Беларусі.

14.00—15.00 — святочнае выступленне Віцебскага абласнога аддзялення СПБ «Мілья вобразы роднай старонкі».

15.00—16.00 — прэзентацыя Мінскага абласнога аддзялення СПБ «Галасы Міншчыны».

16.00—19.00 — «3 Наднёманскіх сшыткаў» — праграма з удзелам пісьменнікаў і спевакоў Прынёманскага краю.

Галоўная пляцоўка свята (Чырвонаармейская, 25).

14.30—16.00 — канцэрт Саюза пісьменнікаў Беларусі «Край бацькоўскі, мой край беларускі» з удзелам вядомых паэтаў і спевакоў.

Дзіцячая пляцоўка (гарадскі парк).
Прэзентацыя кнігі дзіцячых пісьменнікаў: Анатоля Экава, Казіміра Камейшы, Ірыны Карнаухавай, Уладзіміра Мазго, Міколы Маляўкі, Віктара Мяцельскага, Міхася Пазнякова, Вольгі Савасцюк, Кацярыны Хадасевіч-Лісавой, Іны Фраловай, Івана Юркіна.

на развітанне

Сціплы і дасціпны

Не стала слыннага пісьменніка, выдатнага літаратуразнаўцы і крытыка Пятра Васючэнкі.

Ён нарадзіўся 15 лютага 1959 года ў Полацку. Скончыў факультэт журналістыкі БДУ, аспірантуру пры Інстытуце літаратуры імя Янкі Купалы НАН Беларусі, кандыдат філалагічных навук (1983). Працаваў малодшым, потым старшым навуковым супрацоўнікам у Інстытуце літаратуры імя Янкі Купалы НАН Беларусі. З 1997 года — загадчык кафедры беларускай

мовы і літаратуры Мінскага дзяржаўнага лінгвістычнага ўніверсітэта. Аўтар звыш пяці манаграфій, аўтар кніг паэзіі і прозы, казак і п'ес. Спектаклі па яго творах ставілі ў сталічным Тэатры юнага глядача, маладзечанскім Тэатры лялек і іншых тэатрах краіны.

Усе, хто ведаў Пятра Васючэнку, захапляліся яго бліскучым пачуццём гумару. Для многіх ён быў неаспрэчным аўтарытэтам, выхаваў не адно пакаленне таленавітых студэнтаў.

Найперш — мастак

Пайшоў з жыцця галоўны мастак Вялікага тэатра оперы і балета Беларусі Аляксандр Касцючэнка.

Яго ведалі і паважалі ў свеце мастацтва, а спектаклі, якія афармляў творца, краналі душу тэатралаў. Аляксандр Касцючэнка займаў пасаду галоўнага мастака з 2009 года. Ён выпускнік Беларускага дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута, сябра Саюза мастакоў Беларусі. Адзін з самых запатрабаваных айчынных сцэнографістаў. Пастаноўкі, якія ён афармляў, можна пабачыць у Нацыянальным акадэмічным тэатры імя Янкі Купалы і Нацыянальным акадэмічным драматычным тэатры імя Якуба Коласа, Беларускам дзяржаўным маладзёжным тэатры і Вялікім тэатры Бела-

русі. Мастаком аформлена каля 50 драматычных спектакляў у Беларусі і за мяжой.

У якасці мастака-пастаноўшчыка Вялікага тэатра Беларусі Аляксандр Касцючэнка штогод выпускаў некалькі спектакляў, сярод якіх — оперы «Сельскі гонар», «Макбет», «Пікавая дама» і «Тоска», балеты «Анастасія Слуцкая» і «Ганна Карэніна».

Пра сябе Аляксандр Касцючэнка казаў так: «Найперш я мастак. А толькі пасля — усё астатняе». Ён быў шчаслівым чалавекам, які любіў жыццё, прафесію, родны горад. Яму падабалася ствараць новае і адраджаць традыцыйнае. Яго тэатральныя работы назаўсёды ўпісаны ў гісторыю беларускай тэатральнай культуры.

акцэнты тыдня

Надзённае. Тарыфная стаўка перапрацоўшчыкаў будзе павышана ў Беларусі з 1 верасня на 12,6 працэнта — з 36,4 да 41 рублёў. Аб гэтым паведаміў журналістам першы намеснік прэм'ер-міністра Аляксандр Турчын па выніках даклада кіраўніку дзяржавы. Паводле слоў Аляксандра Турчына, Прэзідэнт падтрымаў прапанову ўрада аб павелічэнні стаўкі першага разраду для бюджэтных арганізацый. У цэлым на павышэнне аплаты працы бюджэтнага будзе накіравана дадаткова 300 млн рублёў да канца года. Частка неабходнай сумы будзе пакрыта за кошт бюджэтных сродкаў, сёканомленых у час падрыхтоўкі і правядзення II Еўрапейскіх гульняў.

Стасункі. Беларуская дэлегацыя на чале з намеснікам міністра інфармацыі Рэспублікі Беларусь Ігарам Бузоўскім узяла ўдзел у адкрыцці XXVI Пекінскай міжнароднай кніжнай выстаўкі, якая праходзіла ў сталіцы Кітая з 21 па 25 жніўня, а таксама правяла серыю сустрэч з прадстаўнікамі дзяржаўных структур і выдавецтваў КНР. На сустрэчы з дырэктарам і галоўным рэдактарам выдавецтва «Сучасны свет» Дзін Юнь прэзентавалі праект «10 знакамітых людзей Беларусі», рэалізаваны пры падтрымцы Пасольства Беларусі ў Кітаі. Беларускімі бокам прапанавана разгледзець варыянты выдання і распаўсюджвання на тэрыторыі Кітая твораў беларускіх класікаў.

Памяць. Выстаўка серыі карцін «Лічыбы на сэрцы» Героя Беларусі народнага мастака БССР і СССР Міхаіла Савіцкага адкрылася ў Музеі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны. Свой знакаміты цыкл Міхаіл Савіцкі стварыў у 1974—1979, 1987 гадах. Гэта аўтабіяграфічная серыя, якая складаецца з 16 карцін. Мастак расказвае пра жахі, якія перажывалі ваеннапалонныя ў нямецкіх канцлагерах. Цыкл уключае аўтапартрэт Міхаіла Савіцкага ў робе зняволеннага. Ёсць палатно, прысвечанае жанчынам-вязням, — «Мадонна Біркенау». Карціна «Свабода» паказвае доўгачаканы момант вызвалення. Кожная работа — гэта філасофскае асэнсаванне і яскравае сведчанне злачыннасці канцэнтрацыйнага лагера, фашысцкай тэхналогіі забойства мільёнаў людзей.

Напярэдадні. Нацыянальны акадэмічны Вялікі тэатр оперы і балета Беларусі бярэ ўдзел у оперным фестывалі на Кіпры, паведаміла БелТА. Гэтымі днямі ў Пафасе на плячах XXI штогадовага опернага фестывалю «Афродыта» Вялікі тэатр Беларусі прадставіць оперу Джузэпэ Вердзі «Макбет» у пастаноўцы Міхаіла Панджавідзе. А ў сярэдзіне верасня тэатр адкрые 87-ы сезон. Чакаецца прэм'ера — опера Аляксандра Барадзіна «Князь Ігар» у пастаноўцы рэжысёра Галіны Галкоўскай, дырыжора Аляксандра Анісімава і мастака Вячаслава Акунёва. Паралельна харэограф Вольга Кастэль рыхтуе першую балетную прэм'еру гэтага сезона — пастаноўку «Ганна Карэніна», якую глядач убачыць 14 і 15 лістапада.

Праект. Выдавецтва «Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі» плануе завяршыць работу над энцыклапедыяй пра Уладзіміра Караткевіча да канца года. Да выхаду рыхтуецца аднатомнае багата ілюстраванае выданне, у якім будзе каля 500 старонак. Паводле БелТА, запланаваны тыраж энцыклапедыі — тысяча экзэмпляраў. Да працэсу падрыхтоўкі далучаны выкладчыкі філфака БДУ, прафесары, а таксама рэгіянальныя аўтары з Гродна і Гомеля. Паводле супрацоўнікаў выдавецтва, гэта будзе класічная энцыклапедыя з персаналіямі. Акрамя таго, можна даведацца пра цікавыя творчыя факты, якія датычаць стварэння знакамітых твораў пісьменніка.

Агляд афіцыйных падзей ад Інесы ПЕТРУСЕВІЧ

Абыякавых няма

У Гродзенскім аблвыканкаме расказалі, як Слонім рыхтуецца да сустрэчы гасцей Свята беларускага пісьменства

Чаго чакаць наведвальнікам ад свята і як змянілася аблічча горада падчас падрыхтоўкі, распавёў карэспандэнту «ЛіМа» начальнік галоўнага ўпраўлення ідэалагічнай работы і па справах моладзі Гродзенскага аблвыканкама Аляксандр Вярсоцкі.

— Аляксандр Людвігавіч, Дзень беларускага пісьменства праводзіцца ў гістарычных і культурных цэнтрах, якія заўсёды займалі і займаюць важную ролю ў развіцці асветы, літаратуры, з якімі звязана жыццё знакамітых дзеячаў культуры краіны. У Гродзенскай вобласці сталіцай літаратурнага свята ўжо былі Навагрудак, Мір, Сморгонь, Шчучын. Цяпер Слонім. У чым асаблівасці сёлетняга свята?

— Так, сапраўды, у Гродзенскай вобласці Дзень беларускага пісьменства будзе праведзены пяты раз. І кожны з населеных пунктаў, што прымалі свята, па-свойму важны ў гісторыі культуры, асветы і літаратурнай спадчыны нашай краіны. Слонім не выключэнне. У Беларусі няма гарадоў з багатай гісторыяй: Полацк і Мсціслаў, Заслаўе і Брэст, Навагрудак і Тураў, яшчэ дзясяткі іншых. Амаль 800-гадовы Слонім таксама ўваходзіць у гэты спіс. Трэба падкрэсліць, што Слонім таксама ўваходзіць у сямёрку гарадоў Беларусі, дзе ў XVIII стагоддзі былі свае тэатры. Але слонімскі меў асаблівае непаўторнае аблічча. У межах горада вялікі гетман літоўскі Міхаіл Казімір Агінскі пабудоваў так званы малы канал, які існуе і дагэтуль, выпрастаўшы рэчышча Шчары для падачы вады на сцэну свайго знакамітага на ўсю Еўропу тэатра, сцэна якога падчас спектакля залівалася вадою.

У тэатры працавалі прафесійныя італьянскія і польскія оперныя і драматычныя акцёры і мастакі. Тут быў хор і балет. Велізарнай папулярнасцю карыстаўся прыдворны аркестр з пяцідзсяці трох музыкантаў, адзін з самых знакамітых у Еўропе. Традыцыі тэатра Агінскага працягваюцца і дагэтуль. Слонім — адзіны ў краіне горад з такой колькасцю насельніцтва (каля 50 тысяч чалавек), дзе ёсць свой народны драматычны тэатр.

Нельга не ўспомніць і пра Льва Сапегу — асобу вядому не толькі ў Вялікім Княстве Літоўскім і Рэчы Паспалітай, але і далёка за іх межамі. Пачаўшы з вялікага пісара ВКЛ, ён даслужыўся да высокай пасады канцлера, атрымаў званні ваяводы Віленскага і гетмана Вялікага Княства Літоўскага. У 1586 годзе атрымаў у кіраванне Слонім. Менавіта па яго просьбе ў 1591 годзе каралём польскім і вялікім князем літоўскім Жыгімонтам III Вазам гораду было пацверджана права на самакіраванне і падараваны герб, дзе намалюваны залаты леў, які трымае сярэбраную стралу.

Мы памятаем, што неацэнная заслуга Льва Сапегі ў выданні ў 1588 годзе першай канстытуцыі — Статута ВКЛ. Ён сам узначаліў соймавую камісію па яго падрыхтоўцы, асабіста адрэдагаваў тэксты і фінансаваў выданне Статута ў Віленскай друкарні. Менавіта Леў Сапега настаяў на тым, каб Статут быў напісаны на старабеларускай мове. Па гэтым законе (удумайцеся толькі!) насельніцтва жыло 252 гады.

Я расказваю вам гісторыю горада не проста для даведкі, а дзеля таго, каб яшчэ раз падкрэсліць значнасць Слоніма і патлумачыць, чаму менавіта гэты горад цалкам мае права быць сталіцай пісьменства краіны.

— Як правядзенне Дня беларускага пісьменства ўплывае на развіццё культурнага патэнцыялу Гродзенскай вобласці ў цэлым?

— Любое свята такога маштабу — магчымасць для гаспадароў паказаць самае лепшае. Мы таксама пакажам сваіх найлепшых артыстаў і майстроў. На працягу года яны працавалі над праграмамі, шліфавалі іх для таго, каб парадаваць гасцей свята. Дарэчы, у мерапрыемствах Дня пісьменства ў Слоніме возьмуць удзел самыя розныя творчыя калектывы і індывідуальныя выканаўцы, чья творчасць даўно стала брэндам Гродзенскага рэгіёна, а таксама майстры і рамеснікі з унікальнымі вырабамі.

У Гродзенскай вобласці вельмі паважліва ставяцца да Дня беларускага пісьменства, таму што гэта свята не аднаго дня — свята года! Заўважце, колькі робіцца для развіцця культуры і інфраструктуры гарадоў. Да таго ж

у дні свята заўсёды знаходзяцца новыя таленты, адкрываюцца зоркі ў літаратурным свеце. Гэта вельмі важна з пункту гледжання развіцця культурнага патэнцыялу краіны.

— Якіх традыцыйных і наватарскіх падзей чакаць падчас свята?

— Асноўнымі мерапрыемствамі Дня беларускага пісьменства па традыцыі будуць урачыстае адкрыццё свята, цырымонія ўзнагароджання пісьменнікаў — пераможцаў Нацыянальнай літаратурнай прэміі і цырымонія закрыцця свята. Усе падзеі пазначаны ў праграме святкавання Дня пісьменства. Асобна адзначу Міжнародны круглы стол з удзелам беларускіх і замежных пісьменнікаў, падчас якога вызначаецца вектар развіцця нацыянальнай літаратуры.

Сцэнарыст Алесь Бадак і галоўны рэжысёр Ніна Осіпава распрацавалі выдатны сцэнарыў урачыстага адкрыцця Дня беларускага пісьменства. Гледачы змогуць убачыць цікавае і захапляльнае мастацка-тэатралізаванае дзеянне «Зямля пад белымі крыламі».

Разам з ужо звыклымі традыцыйнымі формамі ў Слоніме запланаваны шэраг новаўвядзенняў, сярод якіх — гульня-квэст «Код Сапегі»: удзельнікам (а гэта моладзь і школьнікі) трэба прайсці праз браму машыны часу, знайсці па падказках дзесяць месцаў горада, дзе стваралася гісторыя Слоніма, і ўпісаць у дзённікі знойдзены інфармацыю.

Мы доўга выбіралі дэвіз і талісман Дня беларускага пісьменства. Такім чынам, дэвізам свята стаў слоган «ЛІТАРАльна наша свята», які будзе стрыжнем усіх мерапрыемстваў і звяжа іх у адзінае цэлае. Пляцоўкі таксама адзначаны пэўнымі назвамі. «ЛІТАРАльна наша мова» — пляцоўка кнігі і прэсы, дзе кожны зможа знайсці чытво на любы густ. Моладзевая пляцоўка «ЛІТАРАльна наша МОЛАДЗЬ» падрыхтавана спецыяльна для пакалення, якое ўжо не можа абысціся без гаджэтаў. «ЛІТАРАльна наша страва» — пляцоўка свята-фестывалю беларускай кухні, дзе не толькі смачна пачастуюць, але і падзяляцца ўнікальнымі рэцэптамі нацыянальных страў. А на пляцоўцы «ЛІТАРАльна наша мастацтва» прадставяць творчасць мясцовых мастакаў. Дзіцячыя забавы разгарнуцца на пляцоўцы «ЛІТАРАльна наша дзяцінства».

Талісманам Дня беларускага пісьменства стане малюнак ільвяняці, які атрымаў імя Лявон. Спецыяльна да свята былі выраблены тры роставыя лялькі талісмана, якія будуць задзейнічаны ў мерапрыемствах і фотазонах. У межах святкавання Дня беларускага пісьменства таксама пройдзе гастронамічны фестываль з гагаваннем страў, апісаных у творах беларускіх класікаў. А яшчэ прапануецца праект «На плоце»: у фотаздымках будзе паказаная гісторыя правядзення дзён беларускага пісьменства на гродзенскай зямлі.

Упершыню ў межах святкавання аб'яўлены конкурс на найлепшае асвятленне тэматыкі Дня беларускага пісьменства ў Слоніме сярод рэспубліканскіх і рэгіянальных друкаваных СМІ Беларусі, арганізатарам якога выступае галоўнае ўпраўленне ідэалагічнай работы і па справах моладзі Гродзенскага абласнога выканаўчага камітэта пры падтрымцы Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь. Інфармацыйныя партнёры конкурсу — выдавецкі дом «Звязда» і рэдакцыя газеты

«Гродзенская праўда». Лаўрэаты па асвятленні тэматыкі Дня беларускага пісьменства ў перыяд правядзення конкурсу будуць вызначаны ў намінацыях «Найлепшае рэспубліканскае друкаванае СМІ», «Найлепшае рэгіянальнае друкаванае СМІ», «Найлепшая публікацыя ў рэспубліканскім друкаваным СМІ»; «Найлепшая публікацыя ў рэгіянальным друкаваным СМІ». Узнагароджанне пераможцаў таксама пройдзе 1 верасня.

Сумесна з Беларускім рэспубліканскім грамадскім аб'яднаннем калекцыянераў мы арганізуем тэматычную выстаўку калекцыйных экспанатаў у межах Дня пісьменства.

— Жыхары Слоніма і Гродзеншчыны настроены на ўдзел у святкаванні Дня беларускага пісьменства?

— Цікаваць да свята вялікая. Асабліва запомнілася, як падчас правядзення выязных рабочых нарад у Слоніме на вуліцах горада да нас падыходзілі людзі са словамі падзякі за зробленую работу і прапановамі па правядзенні свята. Абыякавых дакладна няма!

Што тычыцца жыхароў вобласці, то яны маюць магчымасць убачыць мерапрыемствы ўжывую. Будзе арганізаваны цэнтралізаваны падвоз да святочных пляцовак.

— Ці плануецца адмысловая праграма для замежных гасцей?

— Такая праграма не распрацоўвалася. Але замежнікі змогуць агунацца ў падзеі свята разам з усімі. У гэтым ім дапамогуць валанцёры — наша студэнцкая моладзь — больш чым 60 маладых людзей.

Разам з тым для ўсіх ахвотных, у тым ліку і замежных грамадзян, будзе арганізаваны шэраг аглядных экскурсій па напрамках «Слонім гістарычны» (можна будзе даведацца пра гісторыю заснавання горада, яго вуліц, зразумець, чаму Слонім называюць горадам на скрыжаваннях чатырох дарог, чатырох культур і рэлігій), Слонім культурны (госці ўбачаць з розных бакоў Палескія Афіны, даведаюцца аб гісторыі жыцця мецэнатаў Слонімшчыны), Слонім архітэктурны (экскурсаводы раскажуць пра архітэктурную спадчыну горада, пакажуць цікавыя пабудовы з незвычайнай гісторыяй XIX—XX стагоддзяў: асабнякі, жылыя дамы, будыны грамадскага і прамысловага прызначэння, тэатр), наваколлі Слоніма (магчымасць убачыць жамчужыну «Залатога кальца» Слонімшчыны — Жыровіцы і ўбачыць комплекс былой сядзібы графа Пуслоўскага «Альбярцін»).

— Як змянілася інфраструктура Слоніма да святкавання Дня беларускага пісьменства? Магчыма, з'явіліся новыя аб'екты, якія могуць яшчэ больш абудзіць у гасцей цікавасць да культуры рэгіёна?

— У Слоніме з'явіцца новы аб'ект — аўтарскі праект трох скульптураў з Мінска (У. А. Піпіна, І. Я. Міско і С. А. Логвіна) — помнік Льву Сапегу. За кошт абласнога бюджэту праведзена добраўпарадкаванне вуліцы Агінскага з прылеглай да ракі Шчара тэрыторыяй (канал Агінскага) і рэканструкцыя гасцініцы «Шчара». На мой погляд, абноўлены ўвесь горад. Гэта відаць няўзброеным вокам, калі толькі ўезджаеш у Слонім. Думаю, справа ў атмасферы: святочны настрой спрыяе пазітыўнай энергетыцы.

— Звычайна да Дня пісьменства рыхтуюцца выданні пра гісторыю горада, які прымае літаратурную эстафету...

— Упэўнены, што мы таксама зможам парадаваць чытачоў. Ужо пабачылі свет фотаальбомы «Па Нёмане, Віліі, Шчары...», «Старажытны Гродна» і «Старажытны Слонім» (пад рэдакцыяй Уладзіміра Ліхадзедава) на рускай, беларускай і англійскай мовах. У стадыі завяршэння — работа над кнігамі «Гродзенская вобласць», «Гродзеншчына спартыўная», «Аўгустоўскі канал» і «Мастацкі вобраз Гродзеншчыны».

— Ці можна сцвярджаць, што пасля першага верасня свята для Слоніма працягнецца?

— Без сумневу. Таму што свята — гэта хутчэй не пэўная нагода, а стан душы. Дзень пісьменства чакаюць у нас з нецярпеннем, таму можна зрабіць выснову, што людзі жывуць святам ужо сёння. Дарэчы, ужо ў маі 2020 года пройдуць мерапрыемствы па святкаванні 500-годдзя Жыровіцкага Свята-Успенскага сабора і 550-годдзя абраза Жыровіцкай Божай Маці.

Вікторыя АСКЕРА

«Мастацкая літаратура як шлях адно да аднаго» — 2019

Творчыя адкрыцці Беларусі

Традыцыі сустрэч замежных і беларускіх пісьменнікаў на пляцоўцы дыскусій пра лёс мастацкага слова ў пярэдадзень Дня беларускага пісьменства ў нашай краіне ўжо болей чым дзесяць гадоў. Калі быць больш дакладнымі, то пачатак — у 2007 годзе. Менавіта тады ў Мінску сабраліся паэты, празаікі, літаратуразнаўцы з некалькіх краін, каб засведчыць сваю ўвагу да Беларусі літаратурнай, расказаць пра ўласны досвед у стасунках мастацкай літаратуры з грамадствам, з сацыяльным і палітычным развіццём у сваіх дзяржавах і свеце. З таго часу запомніліся сустрэчы з пісьменнікамі Расіі, Польшчы, Украіны, Балгарыі, Латвіі, Літвы, Арменіі, Грузіі, Азербайджана, Таджыкістана, Казахстана, Узбекістана, Малдовы, Кітая, Сербіі, Чарнагорыі... Паэты, празаікі, публіцысты, літаратуразнаўцы, перакладчыкі... У розныя гады Мінск і гарады, дзе праходзіла святая прыгожага пісьменства, наведалі Слабадан Ракіціч, Невена Вітошавіч (Сербія), Слабадан Вуканавіч (Чарнагорыя), Галіна Тарасюк, Глеб Кудрашоў, Уладзімір Даніленка (Украіна), Уладзімір Беразеў, Рэнат Харыс, Роберт Мінулін, Валеры Тургай, Вячаслаў Ар-Сяргі, Юрый Шчарбакоў, Вячаслаў Купрыянаў, Георгій Прахін, Юрый Казлоў, Аляксандр Казінцаў, Аляксандр Чарняк, Алесь Кажадуб (Расія), Святлана Ананьева, Любоў Шашкова, Кайрат Бакбергенаў, Валеры Міхайлаў (Казахстан), Мая Длгчава (Балгарыя), Ато Хамдам (Таджыкістан), Чынгіз Алі аглу, Салатын Мірзоева (Азербайджан), Лю Сулін, Сунь Фаньці (Кітай)...

Дзякуй, нізкі паклон за гэта і Выдавецкаму дому «Звязда», і выдавецтву «Мастацкая літаратура», і выдавецтву «Пачатковая школа», «Адукацыя і выхаванне». І я асабіста, па меры сваіх сіл і магчымасцяў, спрыяю прапагандзе беларускага мастацкага слова ў Літве. У мяне ёсць добрыя памагаты — пісьменнік, перакладчык Вітаўтас Жэймантас, якога, дарэчы, ведаюць у Мінску і як члена Саюза пісьменнікаў Беларусі. Круглыя сталы, што збіраюцца ў пярэдадзень Дня беларускага пісьменства, — унікальная пляцоўка для творчых знаёмстваў. Так, я пасябраваў з многімі калегамі з іншых краін свету. Самае ж важнае, што дае мне ўдзел у круглых сталах, — гэта вандроўкі па Беларусі. Услед за адкрыццём тых ці іншых мясцін я яшчэ працягваю віртуальныя падарожжы па Беларусі. І спадзяюся, што з часам напішу для літоўскіх дзетак вялікую кнігу пра краіну маіх добрых і шчырых сяброў — пра бязмежна прыгожую Беларусь, пра тую любоў, з якой я стаўлюся да Мінска і Гродна, Брэста і Гомеля, Віцебска і Магілёва, да вялікіх і малых паселішчаў шматлікай, прыгожай, па-свойму ўнікальнай беларускай старонкі.

І сёлета, 31 жніўня, у Жыровіцах, на Слонімшчыне, збіраюцца пісьменнікі з розных краін свету: у госці запрошаны літаратары з Азербайджана, Вялікабрытаніі, Грузіі, Індыі, Казахстана, Літвы, Малдовы, Польшчы, Расіі, Сербіі, Узбекістана, Украіны. З некаторымі атрымалася пагутарыць яшчэ ў пярэдадзень круглага стала. Слова — гасцям Беларусі.

пісьменнікаў мае ўжо сваю гісторыю. Ведаю, што ў Беларусі за апошнія гады неаднойчы пабывалі таджыкскія літаратары.

Гэта знакавыя паездкі, яны дапамагаюць развіваць літаратурныя сувязі, спрыяюць перакладу нацыянальных літаратур на іншыя мовы. Напрыклад, у Таджыкістане мы выдалі некалькі кніг сучасных беларускіх пісьменнікаў. Выдалі і зборнік вершаў Максіма Багдановіча ў перакладзе на таджыкскую мову. Лічу гэты творчы праект знакавай падзеяй. Асабіста я працую цяпер над перакладам на таджыкскую мову анталогіі беларускай сучаснай дзіцячай літаратуры. Спадзяюся, што прывяжу са Слоніма новыя ідэі, новыя задумкі.

Глеб Кудрашоў (Украіна, Палтава), публіцыст, літаратуразнаўца, перакладчык:

— Што мне імпануе ў праекце, да якога далучыўся ўжо некалькі гадоў назад? Заўсёды з радасцю прымаю запрашэнне да ўдзелу ў круглым stole. Ёсць магчымасць звернуць складнікі гуманітарных каардынат, якія дапамагаюць вытрымаць усё напружанне глабалізацыі, якія дапамагаюць вылучыць пытанні нацыянальнай самаідэнтыфікацыі і разам з тым захаваць далучанасць да ўсяго свету. Удзел у круглым stole, які ладзіць Міністэрства інфармацыі Беларусі, Саюз пісьменнікаў Беларусі, Выдавецкі дом «Звязда», выдавецтва «Мастацкая літаратура», дапамог мне глядзець на свет шырэй. Вельмі істотна, што сустрэчы ў Беларусі нараджаюць новыя ідэі, дапамагаюць мне асабіста развівацца як культурологу, даследчыку, дапамагаюць бачыць перспектывы беларуска-ўкраінскіх гуманітарных, культурных, літаратурных сувязяў.

Эдвард Палкевіч (Польшча, Варшава), журналіст, пісьменнік, падарожнік:

— Беларусь — вельмі блізкі нам сусед. Нас яднаюць агульныя гістарычныя імёны. Вандруючы па свеце, бачу, як уважліва жыхары той ці іншай краіны ўзіраюцца ў вочы незнаёмых вандроўнікаў. Мне здаецца, што сённяшні час глабалізацыі якраз і ёсць найлепшы час для знаёмства з усім светам, для наладжвання мірных, добрасуседскіх адносін. І роля мастацкага, публіцыстычнага слова тут надзвычай высокая. Не ўлічваць гэтага нельга!

Рысалат Хайдарова (Узбекістан, Ташкент), празаік, перакладчык:

— Хаця толькі другі раз я наведваюся ў госці да беларускіх калег (першы раз была ў Мінску на лютаўскім Міжнародным сімпозіуме літаратараў «Пісьменнік і час»), у мяне ўжо склаліся пэўныя ўяўленні і пра дзяржаўныя стасункі з літаратарамі ў вашай краіне, пра абсягі падтрымкі выдавецкай дзейнасці, падтрымкі літаратурна-мастацкай перыядыкі, пра тое, наколькі ў беларускім грамадстве запатрабаваны мастацкае слова, мастацкая кніга. Мінская, беларуская пляцоўка асабіста для мяне, для ўзбекскай літаратурнай супольнасці — гэта і магчымасць успомніць традыцыі дружбы, супрацоўніцтва пісьменнікаў у ХХ стагоддзі. У Ташкенце, Узбекістане шануюць імя народнага песняра Беларусі Якуба Коласа. Пра яго неаднойчы гаварылі ў час візітаў Прэзідэнта Беларусі Аляксандра Лукашэнкі ў Ташкент і візіта кіраўніка Узбекістана Шаўката Мірзіёева ў Мінск. А яшчэ ж можна згадаць Сцяпана Ліхадзіўскага, Эдзі Агняцвет, Зульфю... Менавіта гэтыя постаці, светач гэтых постацяў — аснова нашай культурнай, літаратурнай дружбы, якую нам хацелася б захаваць і ўмацаваць.

Валеры Казакоў (Расія, Масква), празаік, публіцыст, паэт:

— Удзельнічаю ў круглых сталах з даўняга часу. Пазнаёміўся за гэтыя гады з дзясяткамі літаратараў краін свету. Вельмі заўважная, прыкметная акалічнасць: на круглыя сталы ў Беларусь актыўна едуць пісьменнікі з розных рэгіёнаў Расіі, пісьменнікі, якія прадстаўляюць нацыянальныя літаратуры Расійскай Федэрацыі. Народныя паэты Татарстана Рэнат Харыс, Роберт Мінулін, народны пісьменнік Удмурціі Вячаслаў Ар-Сяргі, іншыя паэты і празаікі — цікавыя і аўтарытэтныя мастацкія слова. Такія сустрэчы дазваляюць сілкаваць беларуска-расійскае супольніцтва гуманітарнага характару. Ведаю пра многія публікацыі беларускіх аўтараў у рэгіянальных і разам з тым аўтарытэтных літаратурна-мастацкіх выданнях Расіі. Сам спрыяў з'яўленню твораў шмат каго з беларусаў у часопісе «Сібірскіе агні».

Святлана Ананьева (Казахстан, Алматы), літаратуразнаўца:

— І сёлета мы прыязджаем у Беларусь на традыцыйны круглы стол прадстаўнічай дэлегацыі. У складзе якой акрамя мяне, — намеснік дырэктара Інстытута літаратуры і мастацтва імя М. А. Аўэзава Міністэрства навукі і адукацыі Казахстана Альміра Каліева, прафесар Еўразійскага ўніверсітэта імя Л. М. Гумілёва, доктар філалагічных навук Серык Тахан, пісьменнік, журналіст Васіль Шупейкін. Упэўнена, што кожны з іх вернецца з Беларусі з новымі ідэямі, якія будуць спрыяць беларуска-казахскім літаратурным сувязям. Дарэчы, цяпер у нас складаецца цікавы літаратурна-мастацкі альманах «Беларусь — Казахстан». Над ім шмат рупяцца Любоў Шашкова і Бахытжан Канап'янаў — закаханыя ў Беларусь літаратары. Любоў Канстанцінаўна, між іншым, — яшчэ і ўраджэнка Беларусі, магілёўска-гомельскага памежжа, якая аднак як паэтэса, журналістка, грамадскі дзеяч сфарміравалася ў Казахстане. Мы ўдзячны рэдакцыям беларускіх літаратурных часопісаў за шырокую прапаганду казахскай літаратуры. Спадзяёмся, што і беларускаму чытачу былі цікавыя публікацыі паэзіі легендарнага Абая (у перастварэнні Міколы Мятліцкага), Галыма Жайлыбая, Алжаса Сулейманава... У Мінску на беларускай мове выйшлі тры кнігі пісьменніка, літаратуразнаўца з драматычным лёсам Немата Келімбетова: «Не хачу губляць надзею», «Зайздрасць», «Лісты да сына». Мая асабліва ўдзячнасць — часопісу «Нёман», Аляксею Іванавічу Чароту за спрыянне ў прадстаўленні на беларускай пляцоўцы многіх прац казахскіх літаратуразнаўцаў. Мяркую, што менавіта гэты кірунак выведзе нас з часам на стварэнне Беларуска-Казахскай асацыяцыі параўнальнага літаратуразнаўства.

Яронімас Лаўцюс (Літва, Вільнюс), празаік, публіцыст:

— Я шчаслівы ад многіх сустрэч з Беларуссю. І бываю тут не толькі ў час святаяў, не толькі на Міжнародным сімпозіуме «Пісьменнік і час», не толькі на круглым stole «Мастацкая літаратура як шлях адно да аднаго». За апошнія дзесяць гадоў у мяне склаліся выдатныя адносіны з беларускімі кнігавыдаўцамі. Тут, у Мінску пабачылі свет многія мае кнігі, адрасаваныя юнаму чытачу, у перакладзе на рускую і беларускую мову.

...Застаецца пажадаць усім гасцям добрых уражанняў ад чарговай сустрэчы з Беларуссю, выказаць спадзяванне, што іх ідэі будуць рэалізаваны, што спраўдзяцца надзеі на пашырэнне стасункаў Беларусі з усім светам.

Мікола БЕРЛЕЖ

Вялікае пачынаецца з малога

Чым парадуюць чытача выдавецтвы напярэдадні Свята беларускага пісьменства? Канешне ж, цікавымі кнігамі: як для дарослых, так і для маленькіх, як для суайчыннікаў, так і для тых, хто прыедзе з-за мяжы. Маляўнічыя, упрыгожаныя выявамі беларускіх краявідаў, са свежым пахам друкаванай фарбы — гэтыя выданні так і просяцца ў рукі: толькі разгарні старонкі... Мы распыталі выдавецтвы пра іх навінкі, падрыхтаваныя да Свята пісьменства.

Пра Слонім — займальна

У выдавецтве «Беларусь» — навінка, прымеркаваная да Дня беларускага пісьменства ў Слоніме. Пабачыла свет кніга вядомага даследчыка Гарадзеншчыны Сяргея Чыгрына «Слонімшчына: гістарычныя нататкі».

«Слонім — спрадвечны горад над Шчарай — мае вялікую і багатую гісторыю, — піша ў прадмове «Ад аўтара» Сяргей Мікалаевіч. — Для мяне найлепшым шчасцем з’яўляецца тое, што гэта мой родны горад, дзе жылі мае продкі, дзяды, прадзеда. Горад, дзе матуля яшчэ дашкольнікам вадзіла мяне па завулках і вуліцах, тады мне незнаёмых, старых і загадкавых. Таму да самага апошняга імгнення застануся слонімцам, дзе б ні жыў, ні працаваў. Па слонімскай зямлі заўсёды буду ступаць па-асабліваму ўсцешна і радасна. Буду даследаваць гэтую зямлю, пісаць пра яе».

Сяргей Чыгрын прыдумаў лаканічны і разам з тым насычаны, багаты на сутнасныя характарыстыкі, факты, імёны, даты фармат расповеду пра Слонім і Слонімшчыну. Кароткія нататкі адказваюць на пытанні амаль што ў інтэрнэтным, тэлеграфным стылі: «Першыя людзі на Слонімшчыне», «Гарадзішча каля Збочна», «Слонімскі ідал», «Гісторыя Слонімшчыны пачынаецца з 1036 года», «Памылкі на знаку «Герб Слоніма»», «Слонімскі замак», «Пра раскопкі ў Слоніме», «Першая кніга пра Слонім», «Альгерд і Вітаўт, XIV—XV стагоддзі», «Так распісваўся Леў Сапега», «Жыровіцы, 1870—1890-я гады», «Жыровіцкая ікона Божай Маці»... Назвы красамойныя. Мне падаецца, кнігу Сяргея Чыгрына варта мець кожнаму слонімскаму школьніку. З ёю можна смела ўглядацца ў даўніну роднай старонкі.

«Слонімшчына: гістарычныя нататкі» — гэта яшчэ і ўзор рэгіёназнаўчай даследчыцкай працы, прыклад таго, як трэба расказаваць пра гісторыю Айчыны масаваму чытачу. Спадзяюся, што такія аўтары, як Віктар Хурсік, Міхась Карпечанка, Ігар Пракаповіч і іншыя, працуюць у галіне гістарычнага краязнаўства, распаўдуць землякам пра Асіповічыну, Бялынічыну, Пастаўшчыну, другія гістарычныя асяродкі.

Мікола БЕРЛЕЖ

Па родных пенатах

Сёлета выдавецтва распачало серыю «Падарожжа па родным краі», прысвечаную Году малой радзімы. Аўтарамі кніг з гэтай серыі выступаюць вядомыя краязнаўцы, мастацтвазнаўцы, гісторыкі — выйшлі ўжо два выданні, трэцяе і чацвёртае павінны пабачыць свет напярэдадні Дня пісьменства, упэўнена загадчык літаратурнай рэдакцыі выдавецтва «Беларусь» Юлія Аверчанка.

«Случчына. Старонка міла і багата» — першае з іх. Амель Марціновіч захапляльна, з цікавым апісаннем шматлікіх адметных фактаў расказвае пра мінулае і сучаснасць сваёй малой радзімы. Згадвае знакамітых асоб, якія нарадзіліся і жылі тут, знаваы падзеі, што мелі тут месца. Шмат матэрыялаў пададзена пра Якуба Коласа, Гедыміна, Альгерда. Выданне гістарычна-краязнаўчае.

Аўтар другой кнігі серыі — вядомы турыстычны гід Ігар Каліноўскі. «Прыдзвінне. Літаратурна-краязнаўчыя вандрожкі» знаёмяць з мясцінамі, звязанымі з жыццём і творчасцю знакамітых пісьменнікаў і паэтаў розных эпох, а

таксама людзей, якія зрабілі значны ўнёсак у культурную спадчыну нашай краіны. Тут ёсць і пра Ушаччыну, і пра Глыбоччыну, і пра Дом-музей Пётруся Броўкі ў Пуцілкавічах, і пра Бычкі Васіля Быкава. Аўтар распаўвае пра Ефрасінню Полацкую, Францыска Скарыну, Сімяона Полацкага, Браніслава Эпімах-Шыпілу, Ігната Буйніцкага, Язэпа Драздовіча ды іншых. Выданне багата ілюстраванае, шмат у ім гістарычнага матэрыялу.

Краязнаўца і даследчык Ігар Пракаповіч у выданні «Пастаўшчына» распаўвае пра малавядомы мясціны краю. Гэта своеасаблівая падарожная кніга для тых, хто прыязджае на Пастаўшчыну: яна ўтрымлівае ўнікальныя звесткі пра пяць напрамкаў вандровак, альбо шляхоў: Ваўкалацкі, Лучайскі, Старамядзельскі, Віленскі і Полаўскі. Ёсць расповеды і пра рэкі, каналы, азёры, сядзібы, храмы, паркі...

Чацвёртае выданне серыі будзе пра Тураў. Аўтар — Юрый Кур’яновіч.

Пабачыў свет маляўнічы альбом «Гродна», прызначаны прэзентаваць адзін з найпрыгажэйшых куткоў нашай Бацькаўшчыны і за мяжой. Выданне гэта чатырохмоўнае: на беларускай, рускай, польскай і англійскай мовах. У ім прадстаўлена шмат фотаздымкаў, не толькі сучасных, але і старажытных. Праглядаеўшы іх, можна ўявіць, як вуліцы горада выглядалі ў XVIII—XIX стагоддзях, можна параўнаць з тым, якія яны цяпер. У выданні выкарыстаны і паштоўкі пачатку XX стагоддзя з калекцыі гісторыка Ігара Трусава. Укладальнік выдання — Аляксандр Ласмінскі, журналіст і фатограф, а таксама народны фотаклуб «Гродна».

Да Свята пісьменства пабачыла свет перавыданне «Каложская царква» — альбом пра адзіны помнік XII стагоддзя, які ў нас захаваўся. У кнізе паказана старажытная і сучасная Каложа, даецца гістарычны ракурс. Уступнае слова архіепіскапа Гродзенскага і Ваўкавыскага Арцемія. Маляўнічыя здымкі аднаго з самых унікальных храмаў Беларусі дапамагаюць адчуць атмасферу часу, дух эпохі... Выданне трохмоўнае: па-беларуску, па-руску і па-англійску.

Любіць — значыць ведаць

Кніга Станіслава Холева «Да родных вытокаў», што сёлета пабачыла свет у выдавецтве «Народная асвета», прызначана ў дапамогу вучням і настаўнікам назапашваць веды пра малую радзіму. Гэта падрабязны дапаможнік па краязнаўстве: як даследаваць свой куток, як зрабіць у сваёй навучальнай установе краязнаўчы музей. У выданні раскрываюцца асноўныя напрамкі і віды краязнаўства, змяшчаюцца матэрыялы пра спосабы арганізацыі краязнаўчай работы з навучэнцамі. Падрабязна апісваецца метадыка правядзення разнастайных краязнаўчых даследаванняў, накіраваных на ўсебаковае вывучэнне мясцовасці: як вывучаць глебу, як даследаваць рэльеф, як маляваць карту мясцовасці, як вывучаць народныя строі. Выданне ўтрымлівае звесткі пра адзенне, мэблю, якая была ў вясковым ужытку, распаўвае, чым карысна нумізматыка пры вывучэнні гісторыі краю, ёсць і рэкамендацыі па скарыстанні вынікаў праведзенай работы.

Кніга вучыць захоўваць спадчыну, перадаваць яе ад пакалення да пакалення. Тэма гэта, як зазначыла дырэктар выдавецтва Вікторыя Калістратава, актуальная і запатрабаваная: прыемнай нечаканасцю для рэдактарскага

калектыву стала тое, што папярэдняе выданне пра вытокі народнай культуры ў рэйтынг продажу ў кнігарнях было на першых месцах і хутка разышлося («Спадчына, або Каб не стаць манкуртам», аўтар — Мікола Маляўка — **Заўв. рэд.**). Па шматлікіх просьбах педагогаў вырашылі працягваць тэму і падрыхтавалі іншую, не менш патрэбную і цікавую кнігу. На карысць прафесіяналізму яе аўтара, Станіслава Холева, сведчыць тое, што навучэнцы экалагічнага цэнтра, дзе ён праводзіць заняткі, займаюць першыя месцы па краязнаўстве. Нават за мяжой выданне карыстаецца попытам, бо і там добра разумеюць: памяць павінна быць заўсёды.

Пад прысвечэннем 2-м еўрапейскім гульням выйшла дзве кнігі Ірыны Токаравай пра спорт і здаровы лад жыцця для дзяцей: «Спартыўны гарадок» і «Прыгоды мячоў». Асноўныя тэмы выданняў — заняткі спортам, догляд за сваім целам і любоў да яго: вядома, калі ты здаровы, будзеш заўжды запатрабаваны. Расповеды складзены займальна, у прыгодніцкім ключы, ілюстраваны прывабнымі карцінкамі. Напрыклад, гісторыя пра тлустага хлопчыка: яго рэжым дня, заняткі, спробы далучыцца да спорту. Тут ёсць і пра фітабары, і пра здорае харчаванне. Адметна падаецца гісторыя пра мячы: якія яны бываюць і для чаго патрэбныя. Не ўсе ведаюць віды гульні, акрамя самых распаўсюджаных футбола, валебола і баскетбола. Пелота, пушбол, амерыканскі футбол — што гэта? Нашы продкі гулялі ў лапту, а нашы дзеці пра яе і не чулі... А з якой хуткасцю ляццяць мяч пры падачы ў тэнісных спаборніцтвах? На старонках выдання чытачы здзейсняць падарожжа і ў музей мячоў, даведаюцца, што самыя старажытныя з іх былі знойдзены ў егіпецкіх пірамідах!.. Кнігі не толькі забаўляльныя, але і пазнавальныя.

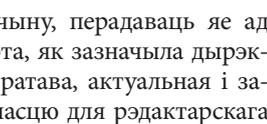
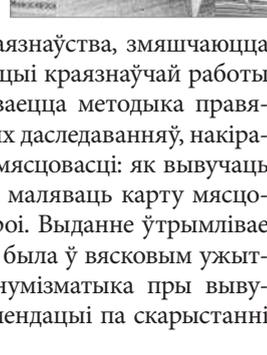
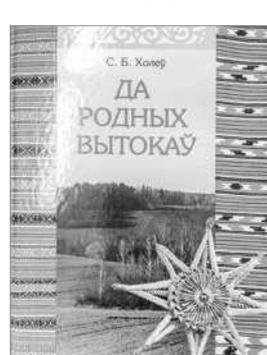
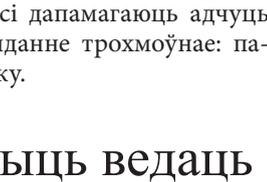
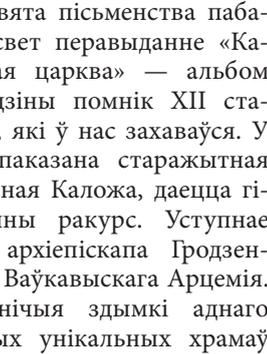
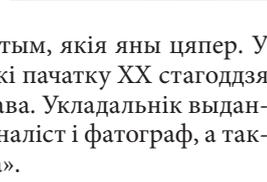
— Мы ганарымся падручнікамі, якія выдаём: пачынаючы з 2015 года атрымліваем за іх узнагароды, — распавяла пра дзейнасць установы дырэктар. — Акрамя выданняў для агульнаадукацыйнай школы, выходзяць і кнігі для спецыяльнай школы, напрыклад, для дзетак з праблемамі зроку. Толькі з друку — буквар, выдадзены шрыфтам Брайля. Кожны першакласнік атрымае яго ў Дзень ведаў. Выдадзены падручнікі па гісторыі сярэдніх стагоддзяў і па айчынай гісторыі. Рыхтуем падручнікі і для дзетак з асаблівасцямі інтэлектуальнага развіцця.

— Калі такіх дзяцей вучыць, не шкадуючы часу і сіл, яны вырастаюць паўнаважымі грамадзянінамі, якія змогуць працаваць на карысць грамадства і самі сябе забяспечыць, — упэўнена Вікторыя Калістратава. — А яшчэ я мару, каб на Дзень ведаў не толькі першакласнікі агульнаадукацыйных школ атрымалі ў падарунак кнігу ад Прэзідэнта краіны, але і тыя, хто чытае шрыфтам Брайля...

У касмічныя вымярэнні

Знакавай падзеяй да Дня беларускага пісьменства стала выданне перакладаў санетаў Янкі Купалы на 16 моў: геній айчыннага слова пашырае сваю прысутнасць у свеце. У праекце, акрамя выдавецтва «Мастацкая літаратура», удзельнічалі Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь і Дзяржаўны літаратурны музей Янкі Купалы, якія ініцыяравалі пошукі перакладчыкаў за мяжой.

Санеты Купалы, пераствораныя на 7 моў, ужо выйдзілі ў 2002 годзе: па-англійску, іспанску, нямецку, польску, руску, украінску і па-французску. Цяпер жа ёсць і на грузінскай мове, і на армянскай, і на татарскай, і на чачэнскай. І нават па-кітайску... Пераклады рабілі як вядомыя ў сваіх краінах літаратары, сярод

якіх — народны паэт Татарстана Рэнат Харыс, народны паэт Чувашы Валеры Тургай, заслужаны дзеяч культуры Дагестана Сувайнат Кюрэбекава (на табасаранскую мову), так і маладыя таленавітыя творцы: Анхела Эспіноса Руіс (на іспанскую мову), Ані Пашаян (на армянскую), Даяна Лазаравіч (на сербскую). Выданне трапіць на радзіму перакладчыкаў і пазнаёміць з творчасцю Янкі Купалы замежных чытачоў. Яны зацікавіцца: якой была Беларусь 100 гадоў таму? Якая яна цяпер? Выданне кнігі — на карысць узаемаадносінаў паміж народамі.

— Кніжка цікавая і тым, што на яе старонках відаць, як выглядаюць шрыфты на іншых мовах: бывае, кароценькае слова перакладаецца на іншую мову доўгім, і тады радкі перакладаў, якія па-беларуску ўлізаць у паласу набору, у іншых мовах значна даўжэйшыя, і санет разбіваецца на лесвічку, — падзяліўся галоўны рэдактар выдавецтва Віктар Шніп.

Гэта падарунак і самому песняру, і кожнаму чытачу. Укладальнікамі выдання выступілі Алесь Карлюкевіч і Алена Ляшковіч.

У планах выдавецтва да свята пісьменства — прэзентацыя творчага альбома «Іван Міско», дзе прадстаўлена больш чым 400 фотаздымкаў работ мастака, вядомых па ўсім свеце. Іван Міско знакаміты найперш тым, што з'яўляецца аўтарам скульптурных партрэтаў касманаўтаў, астранаўтаў і тайканаўтаў — ён лічыцца першаадкрывальнікам тэмы космасу. Яго ўмелымі рукамі створаны таксама і партрэты слыхных дзеячаў навукі і культуры нашай краіны і замежжа, а спраектаваныя ім помнікі ўпрыгожваюць вулкі не толькі айчынных гарадоў. Творчы альбом дазваляе пазнаёміцца з найлепшымі работамі майстра, а гэта не толькі манументальныя помнікі і скульптурныя кампазіцыі, але і мемарыяльныя дошкі, надмагільныя помнікі, медалі, малюнкi. Каштоўнае дапаўненне — фотаздымкі з асабістага архіва самога скульптара, па якіх можна прасачыць яго жыццёвы і творчы шлях.

Будзе прэзентавацца і «Дзіцячы атлас Беларусі: замкі, крэпасці, бажніцы», аўтарам тэксту і ўкладальнікам якога з'яўляецца Яраш Малішэўскі. Кніга прысвечана беларускім помнікам, якіх у нас, цікавых і ўнікальных, засталася ня мала. Кожны з іх дэманструе свой час, эпоху, распавядае пра людзей, іх жаданні, густы і магчымасці, а таксама разуменне таго, што чалавек на зямлі жыве не вечно, але пасля яго могуць застацца творы — яны і будуць сведчыць пра краіну, яе гісторыю і культуру... Нашы помнікі — адзін з тых падмуркаў, на якіх будзеца ўсведамленне сябе як чалавека. Яны даюць моц жыць і ствараць, у кожным з іх — свая магія. Кніга дапамагае дзіцяці пазнаёміцца з нашай спадчынай. У гэтай жа серыі рыхтуецца да свята яшчэ адно выданне: «Дзіцячы атлас Беларусі. Знакамітыя людзі», работа Станіславы Умец. Вядомых дзеячаў шмат, а ў выданні прадстаўлены людзі, па якіх можна арыентавацца, бо часам ведаеш імя, але не ведаеш, дзе чалавек нарадзіўся, а ў атласе дзіця адразу бачыць: а гэта ж мой зямляк, а я не ведаў...

А вось падарунак самым маленькім: кніжачка з серыі «Жывая класіка дзецям» Ядвігі Бяганскай — некалькі апавяданняў з малюнкамі ілюстрацыямі. Выданне прызначана дзецям, якія яшчэ, магчыма, не ўмеюць чытаць — каб, разглядаючы малюнкi, маглі раскажаць тое, што ім прачыталі бацькі.

Яна БУДОВІЧ

Урокі памяці, кветкі жыцця

Штогод выдавецтва «Беларуская энцыклапедыя імя Петруся Броўкі» напярэдадні Свята пісьменства спрабуе здзівіць чытачоў новымі і, галоўнае, цікавымі творами, імкнецца захапіць незвычайным і наватарскім афармленнем кнігі. І гэты аспект важны: у стагоддзе сучасных тэхналогій кніжны рынак становіцца больш канкурэнтным, таму выдавецтвам трэба працаваць не проста у дынамічным тэмпе, але і шукаць спосабы якаснага прадстаўлення сябе. Сёлета, як і заўжды, выдавецтва рыхтавалася да свята пісьменства з вялікай адказнасцю. Былі надрукаваныя кнігі на складаныя і актуальныя тэмы, выйшла некалькі ўнікальных для Беларусі серый.

Адной з самых важных стала навукова-папулярная серыя кніг «Беларусь. Трагедыя і праўда памяці», у якой

выйшлі кнігі «Хатынь. Трагедыя беларускага народа», «Трасцянец. Трагедыя народаў Еўропы», «Боль і гнеў. Халакост і супраціўленне у Наваградку» і «Масюкоўшчына. Трагедыя савецкіх ваеннапалонных». Прынцып гэтых кніг заключаецца ў адлюстраванні трагізму лёсу беларускага народа ў знакавых для краіны месцах. Усе выданні разлічаны на шырокую аўдыторыю, у тым ліку замежную. Тэксты падаюцца на беларускай, рускай і англійскай мовах, праілюстраваны гістарычнымі і сучаснымі фотаздымкамі, фотакопіямі архіўных дакументаў. Кнігі ўжо атрымалі дыплом на нацыянальным конкурсе «Мастацтва кнігі» і дыплом першай ступені на конкурсе «Мастацтва кнігі» краін СНД у Баку.

— Афармленне было абрана невыпадкова. Мы сапраўды хацелі паказаць і адлюстравать трагедыю, — тлумачыць галоўны рэдактар выдавецтва «Беларуская энцыклапедыя імя Петруся Броўкі» Ларыса Языковіч. — Першапачаткова ў планах было зрабіць толькі адну кнігу для кожнай вобласці, цяпер разумеем, што зробім па некалькі кніг. Ёсць пра што раскажаць, бо мы хочам, каб гэты падзеі памяталі.

Выдавецтва «Беларуская энцыклапедыя імя Петруся Броўкі» да 75-годдзя вызвалення Беларусі таксама падрыхтавала энцыклапедыю «Беларусь партызанская». Ілюстравана энцыклапедыя партызанскага руху ў Беларусі ў гады Вялікай Айчыннай вайны». Кніга паказвае героіку партызанскай барацьбы, а таксама партызанскія будні, жыццё і побыт партызан. Аўтарскія тэксты, ілюстрацыі, архіўныя дакументы, музейныя экспанаты і экспазіцыі, помнікі і мемарыялы раскрываюць гісторыю развіцця партызанскага руху ў Беларусі і адначасова паказваюць, як жылі простыя людзі ў гэты складаны перыяд, як дзейнічалі партызанскія лагеры, шпіталі, школы, майстэрні, як змагаліся цэлыя партызанскія зоны.

— Працуючы над гэтым выданнем, мы супрацоўнічалі з Акадэміяй навук — з сектарам ваеннай гісторыі. Доктар гістарычных навук Аляксей Літвін і яго супрацоўнікі пісалі тэксты для гэтай энцыклапедыі, — раскажае Ларыса Языковіч. — Тут асветлены ўсе бакі партызанскага жыцця, барацьбы і рэалій. Па ілюстрацыйных матэрыялах мы працавалі з Музеям гісторыі Вялікай Айчыннай вайны і з Беларускім дзяржаўным архівам кінафотадэкаў, які прадставіў усе здымкі бясплатна. У грамадстве погляд на партызанскае жыццё досыць традыцыйны, але ёсць шмат цікавых фактаў, пра якія ведае не кожны чалавек.

Таксама ў Слоніме прэзентуюць кніжную навінку «Нельга забыць. Нельга зразумець. Нельга апраўдаць». Ілюстраваная энцыклапедыя спаленых вёсак Беларусі ў гады Вялікай Айчыннай вайны». Выданне выйшла ў межах усебеларускай акцыі «Беларусь памятае» пры падтрымцы Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь. Галоўнае, што асноўная мэта кнігі — захаваць памяць пра закатаваных, расстраляных, спаленых у гады Вялікай Айчыннай вайны, прымусіць людзей задумацца, чаму так сталася, што трэба зрабіць, каб такая трагедыя больш ніколі не паўтарылася. На старонках кнігі прадстаўлены QR-коды, па якіх можна знайсці лакацыю кожнага з апісаных населеных пунктаў.

Кніга Уладзіміра Вавулы «Маленькія салдаты вялікай вайны» — асаблівы гонар

рэдактар выдавецтва, што асноўная мэта кнігі — захаваць памяць пра закатаваных, расстраляных, спаленых у гады Вялікай Айчыннай вайны, прымусіць людзей задумацца, чаму так сталася, што трэба зрабіць, каб такая трагедыя больш ніколі не паўтарылася. На старонках кнігі прадстаўлены QR-коды, па якіх можна знайсці лакацыю кожнага з апісаных населеных пунктаў.

Кніга Уладзіміра Вавулы «Маленькія салдаты вялікай вайны» — асаблівы гонар

выдавецтва. Яна зойме пачэснае месца на стэндзе «Беларускай энцыклапедыі імя П. Броўкі» ў Слоніме. Аўтар сабраў звесткі пра лёсы больш як двухсот хлапчукоў і дзяўчынак, якія прайшлі ўсялякія ўрокі вайны. Ілюстраванае выданне прысвечана памяці юных абаронцаў радзімы, якія ўнеслі значны ўклад у агульную справу перамогі над ворагам.

У Слоніме можна будзе пазнаёміцца і з кнігай «В. К. Бялыніцкі-Біруля. Ізноў завітнела вясна», якая падрабязна распавядае пра лёс і творчасць прызанага гена, народнага мастака Беларусі і Расіі. Дарэчы, прэзентацыя кнігі адбудзецца не толькі ў Слоніме, але і на кніжнай выстаўцы ў Маскве.

Вікторыя АСКЕРА

Скрозь прызму часу

Старажытны і маляўнічы Слонім перажыў шмат выпрабаванняў. Вядома, што ўсе яны адлюстраваліся на абліччы горада. Па вуліцах, архітэктуры, назвах можна прачытаць лёс месца. Асабліва ўдала атрымаецца, калі глядзець на ўсё праз прызму часу.

Да свята пісьменства Выдавецкі дом «Звязда» падрыхтаваў кнігу «Слонім. Падарожжа ў часе». Гэта своеасаблівы мастацкі альбом, які складаецца з паштовак і фотаздымкаў з выявамі Слоніма і яго ваколіц у розныя гістарычныя часы — ад канца XIX да 30-х гадоў XX стагоддзя. Па старонках выдання можна назіраць за жыццём горада падчас актыўнага развіцця ў канцы XIX стагоддзя, акупацыі ў гады Першай сусветнай вайны, знаходжання ў складзе Польшчы. Асобныя раздзелы тут прысвечаны сядзібе Альбярцін (цяпер — мікрараён Слоніма) і манастыру ў Жыровіцах.

Кніга папоўніла серыю «У пошуках страчанага». Пошукі страчанага і ёсць сфера дзейнасці чалавека, дзякуючы якому стварэнне такога выдання стала магчымым. Кнігу складаюць знаходкі Уладзіміра Ліхадзедава, вядомага калекцыянера, збіральніка паштовак, лаўрэата прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь «За духоўнае адраджэнне». Аўтар калекцыі ўзяў удзел ва ўкладанні кнігі і мастацкай апрацоўцы матэрыялу. Прадмова і подпісы да фотаздымкаў пададзеныя на трох мовах — беларускай, рускай і англійскай. Такое шматмоўе — знак таго, што кніга можа зацікавіць абсалютна розных чытачоў. Сённяшнія жыхары горада змогуць параўнаць цяперашнія вуліцы Слоніма з тым, як ён выглядаў сто гадоў таму. Нехта, пабачыўшы гэтае выданне, таксама захоча параўнаць і наведваць сучасны горад. Найбольш цікава, канешне ж, праглядаць фотаздымкі, трымаючы ў галаве падзеі, якія адбываліся ў горадзе тады, калі выявы былі зроблены.

Аўтарам прадмовы выступіў старшыня Слонімскага райвыканкама Генадзь Хоміч. «Сабраныя аўтарам паштоўкі і фотаздымкі з выявамі Слоніма ў розныя часы і эпохі даюць уяўленне, як змяняўся горад на працягу амаль паўтара стагоддзя. Разглядаючы іх, мы быццам здзяйсняем падарожжа ў часе, атрымліваючы асалоду ад прыгажосці архітэктуры і прыроды. Сам горад з'яўляецца своеасаблівым музеем пад адкрытым небам, бо яго вуліцы і пабудовы — сведкі вялікай гісторыі», — адзначыў ён. Сама па сабе прадмова ўяўляе сабой кароткую гістарычную даведку па падзеях, якія адбываліся ў горадзе ў гады, адлюстраваныя ў кнізе. Касцёлы і цэрквы, вуліцы, бераг Шчары — гартаючы кнігу, чытач ператвараецца ў сапраўднага падарожніка па Слоніме мінулага стагоддзя, мае магчымасць паглядзець не толькі на будынкi, але і на тагачасных жыхароў. Такое выданне — сапраўдны гістарычны артэфакт.

«Слонім. Падарожжа ў часе» — ужо трэцяя кніга, якая выйшла ў Выдавецкім доме «Звязда» дзякуючы калекцыі Уладзіміра Ліхадзедава. У бягучым годзе таксама пабачылі свет альбомы «Гродна. Падарожжа ў часе» і «Місія міласэрнасці. Ілюстрацыйная гісторыя Чырвонага Крыжа ў Беларусі».

Дар'я СМІРНОВА

Як сланечнік, узняты над бытам...

Гэты год выдаўся самы ўраджайны на прэ-тэндэнтаў на Нацыянальную літаратурную прэмію. Творчае спаборніцтва сабрала рэкордную колькасць удзельнікаў — больш чым 70 чалавек. З аднаго боку, гэта сведчанне таго, што конкурс сярод творцаў запатрабаваны і папулярны. З другога — сябрам журы было надзвычай складана вызначыцца з пераможцамі. Разнастайнасць тэм, непадобнае ўвасабленне ідэй, арыгінальнасць творчага погляду — усё гэта няпроста ацаніць не толькі журы літаратурнага конкурсу, але і шараговаму чытачу і ў рэшце рэшт самім аўтарам. Такія ж розныя меркаванні пра пераможцаў Нацыянальнай літаратурнай прэміі і іх кнігі мы сабралі на адной старонцы.

ШЧАСЛІВЫ ДАР

Найбольшая колькасць удзельнікаў сабралася ў намінацыі «Найлепшы твор для дзяцей і юнацтва» — ажно 16 чалавек! І, тым не менш, адкрыў таямніцу сябра журы Зіновій Прыгодзіч, журы вылучыла кандыдатуру Уладзіміра Ягоўдзіка за яго цудоўныя кнігі «Крылатыя суседзі», «Зачараваная Свіслач», «Кветкі дзівасілу». Зіновій Прыгодзіч упэўнены, што пра кнігі Уладзіміра Ягоўдзіка можа распавядаць доўга і захоплена: «Як зазначаў народны пісьменнік Беларусі Янка Брыль, гэтыя творы дапамагаюць “з большай відучасцю адчуць казачна невычэрпную красу нашай прыроды, глыбей пранікнуць у яе чароўны свет, незлічоныя таямніцы якой дапамагаюць услухацца ў паэтычную мудрасць роднага слова».

У творы «Кветкі дзівасілу», напрыклад, ёсць асобны раздзел, прысвечаны расліннаму царству. Кароткая прадмова дазваляе зразумець: «Гэты дзівосны зельнік называецца “Беларуска-польска-расейска-лацінскі батанічны слоўнік”. Мне падарыла яго аўтар — Зоська Верас. Такі прыгожы псеўданім узяла сабе ў маладосці Людвіка Антонаўна Войцік (1892—1991). Шмат разоў я наведваўся ў “лясную хатку” на ўскраіне Вільні, дзе жыла Зоська Верас, слухаў яе згадкі пра сустрэчы з Максімам Багдановічам, з цікавасцю гартаў часопіс “Заранка”, які яна выдавала для беларускіх дзетак. Я вельмі ўдзячны Зосьцы Верас, бо яна дапамагла мне глыбей адчуць і характэрна роднай прыроды, і характэрна роднай мовы...»

У гэтым абзацы, нібы ў чароўнай кроплі, адлюстраваны творчы шлях пісьменніка, яго памкненні і клопаты, лічыць Зіновій Прыгодзіч. Невыпадкава аўтар прыгадаў славетную «Заранку». Менавіта яна паспрыяла таму, што ў 90-х гадах мінулага стагоддзя з’явіўся часопіс сяброў прыроды «Лесавік», які заснаваў У. Ягоўдзік. Выданне праіснавала 15 гадоў, яго аўтарамі былі вядомыя літаратары, а таксама многія юныя чытачы. А калі з-за фінансавых цяжкасцяў «Лесавік» перастаў выходзіць, У. Ягоўдзік распачаў аўтарскую серыю «Скарбы Радзімы», якая расказвае пра багацце і характэрна беларускай прыроды. За дзесяць гадоў пабачыла свет 30 кніг, іх агульны тыраж — 90 тысяч экзэмпляраў. Паспех гэтай сапраўды ўнікальнай серыі, як заўважае Зіновій Прыгодзіч, прынеслі два крылы — мастацкае слова і выдатныя фотаздымкі Ігара Бышнёва, Сяргея Чарапіцы, Мікалая Гулінскага, Вадзіма Сугойдзя, якія раней актыўна супрацоўнічалі з «Лесавіком». «Ці вернецца князь Кук?», «У царстве Вадзініка», «Дзівосны карабель», «Сем цудаў Беларусі», «Янка і Ружа»... Гэтыя і іншыя творы пісьменніка не залежаюцца на паліцах кнігарняў і бібліятэк, бо вучаць, магчыма, самаму галоўнаму — любові да свайго.

«Што характэрна для творчасці Ягоўдзіка? — разважае З. Прыгодзіч. — Ён здольны ў самым звычайным прыкмеці штосьці незвычайнае і расказаць пра гэта проста, але займальна, без усякіх таных выкрутасаў. А яшчэ ён умее здзіўляцца, як умеюць здзіўляцца толькі дзеці. Пагадзіцеся, незвычайны шчаслівы дар, у дзіцячай літаратуры без яго немагчыма абысціся».

ДЗІВАЦТВА ЦІ НАКАНАВАНАСЦЬ?

Дваццаць гадоў аддаў Віктар Хурсік працы пра Магдалену Радзівіл, якую да нядаўняга часу даволі мала згадвалі ў беларускай гісторыі. Пад вокладкай кнігі «Vale!», што стала найлепшым тво-

рам публіцыстыкі, сабраныя ўспаміны сучаснікаў, вытрымкі з архіўных дакументаў, шматлікія лісты і фотаздымкі. Першы артыкул пра гэтую выбітную асобу пабачыў свет яшчэ ў 1999 годзе, так здарылася, у трагічным нумары «Звязды», звязаным з падзеямі на Нямізе...

Выбар Магдалены Радзівіл як аб’екта даследавання для аўтара невыпадковы. Справа не толькі ў тым, што яна, простая жанчына, дачка, маці, жонка, была мецэнаткай, палітыкам, клапацілася пра развіццё літаратуры, культуры, духоўнасці роднага народа.

Для Віктара Хурсіка ўсё пачалося з жадання даследаваць больш пра сваю радзіму. Неўзабаве ён звярнуўся да постаці Магдалены Радзівіл, бо нарадзіўся побач з яе маёнткам, а бацька працаваў на чыгунцы, якую яна пабудавала. Але пра свае творчыя памкненні ніхто не раскажа лепш, як сам аўтар. На адной з прэс-канферэнцый Віктар Хурсік падзяліўся роздумамі пра тое, што яго падштурхнула да такой працы: «Якім чынам апошняя прадстаўніца роду Магдалена Радзівіл прыйшла да высновы, што менавіта ёй, багацейшай беларускай землеўласніцы, было наканавана стаць яшчэ і фінансісткай беларускіх пачынанняў XX стагоддзя? Ці было гэта дзівацтвам, ці было заканамернасцю? Неўпрыкмет я палюбіў яе незалежнасць, яе жаночасць, яе справу, яе палітычныя і грамадскія погляды».

Аўтар заўважае: мог бы напісаць і мастацкі твор. Але гэта фінансавання нацыянальных рухаў пачатку XX стагоддзя ўвогуле не даследаваная. А род Завішаў у адным с польскіх даведнікаў быў адзначаны як старажытны польскі. Таму давялося адштэрхнуцца ад таго, што многія амаль не ведаюць сваёй гісторыі. Тыя памкненні, якія цяпер існуюць у стварэнні кнігі пра беларускую дзяржаўнасць і яе непарушнасць, Віктар Хурсік меў на мэце адлюстраваць і ў кнізе «Vale!»: «Толькі ў ёй 300 спасылак на крыніцы, якія тычацца гэтай знакавай асобы. Я мог бы дадаць яшчэ тысяччу!»

ПОШУКІ НОВЫХ НАПРАМКАЎ

Манаграфія Святланы Калядкі «Літаратуразнаўчая тэорыя паэтычнай эмоцыі» — грунтоўная праца па маладаследаванай тэме выяўлення эмоцыі ў паэзіі. Пра твор, які перамог ў намінацыі «Літаратурная крытыка і літаратуразнаўства», разважае сябра журы Алена Васілевіч: «Святлана Калядка ўпершыню ў тэорыі літаратуры распрацавала канцэпцыю эматыўнасці паэтычнага твора. Яе меркаванні грунтоўна на раскрыцці аўтарскай эмацыянальнасці ў тым ці іншым творы і акрэсліванні тэкставых паказчыкаў эматыўнасці. Менавіта гэтай працай адкрываецца новы напрамак у даследаванні паэзіі — літаратуразнаўчая эматыялогія. Манаграфія — цэласная канцэпцыя, якую сапраўды можна аднесці да метадалагічных інструментаў аналізу эматыўнага зместу».

Між іншым, аўтару сапраўды ўдалося распрацаваць алгарытм эматыўнага даследавання паэтычнага твора. Гэта традыцыйны аналіз верша, аднак з улікам розных спосабаў раскрыцця аўтарскай эмацыянальнасці і ўздзеяння на чытача на ўзроўні эмоцыі. Канцэпцыя Святланы Калядкі ахоплівае мноства аспектаў: ад псіхалагічных да філасофскіх, культуралагічных, сацыялагічных, этычных, уласна эстэтычных і інш. Яна не пакідае па-за межамі даследавання і тэму гендарных асаблівасцяў выяўлення эмоцыі ў мастацкім тэксце.

Манаграфія «Літаратуразнаўчая тэорыя паэтычнай эмоцыі» мала каго пакіне абыякавым. Даследаванне, маючы міждысцыплінарны характар, будзе карысным не толькі для літаратуразнаўцаў, але і для прафесіяналаў у іншых галінах навукі, упэўнена Алена Васілевіч. Яно мае ўсе магчымасці прывабіць і больш шырокае кола чытачоў, у прыватнасці тых, хто цікавіцца творчасцю Яўгенія Янішчыц і Максіма Танка. Яны, безумоўна, могуць знайсці ў гэтай кнізе шмат новага.

НЯЗМЕННАЯ ЎВАГА

Незалежна ад таго, за каго кожны з членаў журы Нацыянальнай літаратурнай прэміі аддаў свой голас, былі сярод намінантаў аўтары, чые творы заўсёды выклікаюць нязменную цікавасць ва ўсіх аматараў сапраўднай літаратуры. З гэтым меркаваннем сябра журы Алеся Бадака цяжка не пагадзіцца.

У прыватнасці, Алеж Ждан, які не адно дзесяцігоддзе плённа працуе ў нашым прыгожым пісьменстве. Яго проза яшчэ ў савецкі час, калі прабіцца на старонкі тоўстых маскоўскіх літаратурных часопісаў было надзвычай складана, друкавалася ў «Новым мире».

«Кніга “Гений”, на маю думку, адна з лепшых, якія выдаў гэты цудоўны празаік у апошні час, прадэманстраваўшы ў ёй усе свае надзвычайныя творчыя адметнасці: майстэрства ствараць цікавы сюжэт, спалучаючы яго знешнюю лёгкасць з тым, што мы называем інтэлектуальнай прозай, а таксама ўменне валодаць такім рэдкім інструментам, як гумар, ва ўсіх яго адценнях: ад вясёлага да журботна-светлага, — лічыць Алеся Бадак. — Ну і, вядома, мне заўсёды імпаанаваў тонкі, вытанчаны стыль прозы Алега Ждана, у якім абавязкова пазнаецца аўтар — сапраўдны інтэлігент, чалавек мудры, шчыры і добры».

ЛЁС АДНАГО ЧАЛАВЕКА

«Як член журы і як даўні аматар нашай нацыянальнай і ўвогуле ўсялякай высокай паэзіі з надзвычайнай цікавасцю і асалодай чытаў творы ўсіх без выключэння намінантаў, паэтаў не толькі “хороших і разных”, але і сапраўды выдатных, — падзяліўся ўражаннем сябра журы Уладзімір Саламаха. —

Сярод кніг быў адзначаны Нацыянальнай літаратурнай прэміяй зборнік паэзіі знакамітага творцы Міколы Маляўкі “Сланечнік”. І гэта, і ўсе папярэднія яго выданні, лічыць Уладзімір Саламаха, вызначаюцца не толькі глыбокім прафесіяналізмам таленавітага пісьменніка, але і яркай пазіцыяй чалавека, шчыра адданага зямлі, дзе нарадзіўся, народу, сярод якога вырас, жыў і жыве. А гэта зямля Якуба Коласа, знакамітая Мікалаеўшчына, і народ наш — араты і сейбіт, асветнік і будаўнік ва ўсіх праявах жыцця, а ўвогуле — народ стваральнік.

Падзеі ў кнізе звязаны з лёсам лірычнага героя, у якім, па прызнанні аўтара, ён сам. Галоўны для яго дух, які жывіць аднасьць з продкамі, натхняе любоў да суайчыннікаў. Роздум над пражытым і перажытым хвалюе, радуе і засмучае: не ўсе задумы і мары, акрыленыя небам, збыліся на зямлі. Жыццё выпрабавала паэта на трываласць і ў дзяцінстве, і ў юнацтве, і ў сталых гадах, трыважныя думкі і цяпер, у новым веку, захмарваюць блакіт, адпрэчваюць сон. Хапае праблемных пытанняў у розных праявах дома, на Радзіме, неспакойна ў свеце — ідуць «малыя войны з вялікай крывёй». Пераасэнсаванне гэтага знайшло сваё адлюстраванне ў паэтычным зборніку, дзе побач з лірычным героем і бацькі, і настаўнікі, і сябры.

Лёс аднаго чалавека — у лёсе краіны. Паэтычны вобраз сланечніка, узнятага над бытам, асвятляе старонкі кнігі — шчырай споведзі аўтара перад Богам і людзьмі, перад будучыняй.

ПРА СЯБЕ І СВОЙ СВЕТ

Самыя жывыя і нязмушаныя расповеды атрымліваюцца, калі творца піша пра сябе. Вобраз Касі Заранкі, галоўнай гераіні Станіславы Умец з яе рамана-фэнтэзі «Сэрца Сакры», шмат у чым аўтабіяграфічны, лічыць сябра журы Іван Саверчанка.

Расповід яе нязмушаны і лагічны, дэялогі натуральныя, сцэны выпісаны вельмі выразна. У рамана і апавяданнях надзвычайнай поўна прадстаўлена жыццё сучаснай моладзі і навучэнцаў, іх мары і памкненні, пачуцці і ўяўленні. Станіслава Умец глыбока пранікае ў пачуццёвы свет герояў, тонкі аналіз перажыванняў маладых людзей, першай закаханасці, чаканняў і, вядома, расчараванняў.

«Пісьменніца раскрывае напружанае ўнутранае жыццё дзяўчыны-дзевацікласніцы, паказвае яе светаўспрыманне і сістэму каштоўнасцяў, манеры і паводзіны. Станіслава Умец дэманструе свежы погляд на складаныя працэсы, якія адбываюцца ў маладзёвым асяроддзі. У яе прозе шмат іншасказальнасці, асацыяцый, сімволікі, зрэзчас, — містычнага сполаху і ўнутранага трывогі, але твор светлы і аптымістычны, напоўнены спакоем і верай у шчаслівую будучыню краіны і народа», — распавёў пра ўпадабаны твор Іван Саверчанка...

Падрыхтавалі Яўгенія ШЫЦЬКА, Яна БУДОВІЧ

Сяргей ЧЫГРЫН

ВОЗЕРА БЯЗДОННАЕ, КАМЕНЬ-БАЦЬКА І КАМЕНЬ-СЫН

Возера Бяздоннае знаходзіцца на поўдні вёскі Клепачы Слонімскага раёна. Жыхары гэтай вёскі пра возера расказваюць такую легенду. Даўным-даўно на гэтым месцы была вёска з двума вуліцамі, якія перасякаліся. Адноўчы ў гэтую вёску прыйшла бедная жанчына. Яна хадзіла па хатах і жабравала. Але сустракалі яе не вельмі ветліва: зневажалі, некаторыя адмаўляліся даць нават кавалачак хлеба ці бульбінку, сякое-такое адзенне. Жанчына добра разумела, што жыхары гэтай вёскі і самі жылі не вельмі багата. Тым не менш было ёй да болю крыўдна, што яе так зневажалі. Жанчына ішла і моцна плакала. Але раптам з крайняй хагты выйшаў мужчына і паклікаў незнаёмку, накарміў і даў яшчэ хлеба на дарогу. Здзіўленая вандроўніца была вельмі ўдзячная за такую дабрыню, шчырасць і міласэрнасць. Яна запытала гаспадара: «Хто яшчэ жыве з вамі ў гэтай добрай хаце?». Мужчына адказаў, што жонка памерла ўжо даўно, а ён жыве з сынам-падлеткам. Тады жанчына папярэдзіла: «Бярэце свайго сына і як мага хутчэй уцякайце з гэтай вёскі, бо яна хутка праваліцца ў бездань і загінуць усе людзі разам маёмасцю. Ідзіце з сынам на гару, якую відаць з вёскі, на поўнач глядзячы, але не азірайцеся на сваю хату».

Мужчына з сынам паслухалі жанчыну і хуценька выйшлі з вёскі на гару, але не вытрымалі і азірнуліся. Вёскі ўжо не было. Замест яе ўтварылася возера, а дзе былі дарогі — там засталася гладзь вады. А бацька з сынам ператварыліся ў два камені-валуны, меншы — камень-сын, большы — камень-бацька. І цяпер гэтыя валуны ляжаць на ўскрайку вёскі Клепачы Слонімскага раёна. Людзі іх і сёння называюць бацькам і сынам. А возера сталі называць Бяздонным, бо вёска правалілася ў бездань. І да сённяшніх дзён ніхто ў ім не можа вымераць глыбіню і дастаць да дна.

У 1976 годзе слонімска паэт Алесь Сучок (1916—1993) напісаў «Баладу пра Бяздоннае возера», дзе ёсць такія радкі:

*Між гор яно. Упадзінай глыбокай,
Як люстра светлае, блішчыць з далечыні.
Улетку ў ім там мыюцца аблогі,
І мноства хваль — пайдзі пералічы.
Легенды ходзяць сумныя ў народзе:
На месцы тым, дзе возера разліў,
Было мястэчка люднае такое
І ўсё пайшло наскрозь зямлі, ў прарыў....*

ІАРДАНКА

Пра рэчку Іарданку існуе такая легенда. Некалі на рацэ, недалёка ад вёскі Вялікая Кракотка, стаяў млын. Ён належаў мясцовым яўрэям, якія жылі побач. У сям'і гэтых яўрэяў былі дачка Данка і сын Іар. Адноўчы яны селі ў лодку і паплылі па рацэ па цячэнні. Каліплылі, пачалася навальніца з маланкай, грамам і градам. Маці гэтых дзяцей выбегла на вуліцу і пачала крычаць: «Іар! Данка!». Але дзеці так і не пачулі маці і ніколі не вярнуліся дамоў. Яны загінулі. Хутка яўрэі прадалі млын і

Легенды і паданні Слонімшчыны

ўсю сваю гаспадарку і некуды назаўсёды выехалі. З таго часу людзі пачалі называць рэчку Іарданкай. Хаця, магчыма, з часоў першых праваслаўных хрысціян рэчку гэтую пачалі называць у гонар палесцінскай ракі Іардан.

КРЫНІЧКА КАЛЯ ЗБОЧНА

Адна слонімска жанчына нарадзіла сляпое дзіця і вельмі гаравала, таму што ніхто не мог дапамагчы: ні дактары, ні шаптуны. Адноўчы жанчына даведася, што ў вёсцы Збочна ёсць святая каплічка, а таксама крынічка са святой вадай. Вырасла яна наведаць каплічку. Узяла маленькую дачушку на рукі і пайшла, хаця не ведала, дзе насамрэч струменіць крынічка. Доўга яна хадзіла па наваколлі каля Збочна, стамілася, села адпачыць. Раптам бачыць невялікую крынічку, падышла і стала піць ваду. І дзяўчынка спатоліла смагу, памыла тварык халоднай і чыстай вадай. А праз некалькі хвілін малая закрывала: «Мама, паглядзі, вунь тая каплічка, якую мы шукалі!»...

ПРА ВЯСЕЛЛІ НА СЕХНАВЫМ ПОЛІ

У народзе кажуць: вяселле нікому дарогі не саступае. Каля Радавіцкага лесу на Сехнавым полі каля вёскі Бярдовічы адноўчы сустрэліся два вяселлі. Адно вяселле ехала з вянчання з Сыновіцкай царквы, а другое ў царкву ехала вянчацца. І вось яны сустрэліся ў адной калейцы ад колаў. Ніхто не хацеў саступаць дарогі. А вяселлі тады былі невялікія: маладыя, сват, свацця, сябры і сяброўкі. Пачалася бойка. Біліся ўсе да таго моманту, пакуль адзін аднаго не пазабівалі. Там іх і пахавалі ўсіх. Пра гэта каля Бярдовічаў нагадваюць каменныя курганы.

МАХНАЧЫ

Вясковыя людзі пра Махначы распавядаюць страшную легенду. Нібыта на месцы, дзе зараз знаходзіцца вёска, рос густы лес. І ў гэтым лесе жыў адзін чалавек. Быў ён вельмі калматы, кудлаты і кашлаты. Але людзі так яго не называлі, а казалі па-мясцоваму — махнаты. Усе яго вельмі баяліся. Але ў лес у ягады і грыбы ўсе роўна хадзілі. А таго, хто ў лесе заблудзіўся і дамоў не вяртаўся, казалі, схпіў махнаты чалавек. За шмат гадоў нахапаў махнаты мноства людю. Дамоў нікога не пускаў, таму людзі жылі ў лесе, дзе будавалі сабе жыллё. І нават прозвішча мелі Махнач, Махновіч. А калі махнаты чалавек памёр і людзі сталі вольныя, сваё паселішча яны назвалі Махначы.

МІЗГІРЫ

Існуе легенда, што там, дзе цяпер знаходзіцца вёска Мізгіры, жыў павук. Месца было вельмі добрае, зямля ўрадлівая. Але павук, якога людзі называлі Мізгір, нікога на сваю зямлю не пускаў. Ахоўваў яе днём і ноччу. Вакол зямлі павука Мізгіра раслі высокія сосны. Павук вакол соснаў наплёў шмат павуціння, і людзі ніяк не маглі праз яго пралезці. А калі яны пачыналі сякерамі сячы і нажамі рэзаць павуцінне, прыбгаў Мізгір. І ўсе ўцякалі. Адноўчы сабраліся людзі ўсе разам і вырашылі пайсці да Мізгіра і забраць у яго добрую зямлю. Прышлі яны да павуціння і пачалі сячы яго і рэзаць. Калі ачысцілі дарогу да добрай зямлі, Мізгіра нідзе не ўбачылі і не знайшлі. Не з'явіўся ён ні праз год, ні праз два. Падзялілі зямлю людзі між сабой, пабудавалі хаты і сталі жыць. А вёску назвалі ў гонар павука Мізгіра.

РАСКОЛАТЫ КАМЕНЬ-ВАЛУН

Расколаты камень ляжыць у лесе паблізу Альбярціна (мікрараён Слоніма, дзе раней быў пасёлак) каля дарогі, калі ехаць на вёску Якімавічы. Ён больш як тры метры ў вышыню, тры з паловай метры ў шырыню і ў даўжыню. Сярод слонімацаў ходзіць легенда, што некалі тут жыў Янка-асілак. Адноўчы ён сустрэў дзяўчыну незвычайнай прыгажосці і моцна ў яе закахаўся. Дзяўчына таксама пакахала юнака. Але пра прыгажуню даведаўся двухгаловы змей і прыляцеў па яе. Насустрач змею выйшаў Янка-асілак і сказаў: «Трымаю бой на жыццё і смерць, але сваю дзяўчыну табе не аддам».

Янка-асілак і змей сышліся ў чыстым полі. Загрымелі мячы, і пачалася бойка. Яны доўга біліся, і Янка бачыць, што перамога зусім блізка. Але раптам адчуў, што моцна прытупіўся яго меч. «Эх, і навастрыць няма чым! —

усклікнуў Янка. — Хоць бы камень які пад рукой аказаўся!».

І вырасла перад ім скала, як быццам шчытом закрыла. Не змог змей дастаць сваім мячом Янку, злосна сёкнуў па камені што было сілы — раскалолася скала і выбіла меч з варожых рук. Тут Янка і дабіў змея. А расколаты валун да сённяшніх дзён ляжыць на слонімскай зямлі.

Пра слонімска расколаты камень існуе і іншая легенда. Неяк вяртаўся пан Пуслоўскі з лецішча ў свой маёнтак, што быў у Альбярціне. У дарозе яго застала навальніца. Фаэтон Пуслоўскага спыніўся каля самага каменя-валуна. У гэты момант моцна стукнула маланка і трапіла проста ў камень, які ад удару раскалоўся на дзве часткі.

Два тыдні ў маёнтку Пуслоўскіх гарэлі свечкі ў знак таго, што камень выратаваў пана. Ён пасля загадаў паставіць на камені крыж. А неяк слугі Пуслоўскага спрабавалі даведацца, як глыбока валун знаходзіцца ў зямлі. Яны пракапалі ўглыб на некалькі метраў, але асновы так і не знайшлі. Пан загадаў спыніць гэтую работу і засыпаць яму.

Расказваюць людзі і трэцюю легенду пра расколаты камень. Калі на нашу зямлю прыйшлі бальшавікі, то знішчылі многія гістарычныя помнікі. Гэта адбывалася і на Слонімшчыне. Камісар загадаў узарваць валун некалькім салдатам. А ў той час, магчыма, камень мясцовым насельніцтвам успрымаўся як рэлігійная святыня, што і стала прычынай такой нянавісці з боку атэістычнай улады. Заклалі бальшавікі пад камень узрыўчатку ды самі падчас выбуху загінулі, а ад валуна адкалоўся толькі кавалак.

Сёння людзі кажуць, што некалі ў шчыліну расколатага каменя магла ўлезці толькі рука. А сёння шчыліна стала шырынёй больш як метр. Мабыць, быў на камені і крыж, бо зверху ёсць паглыбленне.

ЧАМЯРЫ

Існуе дзве народныя легенды наконт паходжання вёскі Чамяры Слонімскага раёна. Паводле адной з іх, яшчэ ў XIV стагоддзі ў даліне ракі Валобрынкі пасяліліся 17 сем'яў з урочышча Падоськавічы. З Падоськавічаў людзі ўцяклі ад эпідэміі чумы, якая там успыхнула. Гэтую хваробу тады і цяпер на Слонімшчыне старыя людзі называлі і называюць чамер. Нават у сварцы сярод вяскоўцаў можна пачуць: «Ах, каб цябе чамер пабраў!».

Паводле іншай легенды, назва вёскі Чамяры паходзіць ад расліны чамярыцы, якой тады шмат расло ў пойме ракі Валобрынкі. І калі пачалася эпідэмія чумы, людзі з Падоськавічаў хаваліся ў чамярыцы. І атрутная расліна іх выратавала ад чумы. Тады на гэтым месцы яны засталіся жыць. І назвалі паселішча Чамяры.

ЧАПЯЛЕЙКА

З дзяцінства памятаецца гэтая невядомая, страшная, загадкавая істота. Пачуў я пра яе ўпершыню ад свайго суседа дзядзькі Колі Пыцеля ў вёсцы Хадзьявічы. Калі дзядзька прыходзіў з працы на абыд, а мы ў гэты час сваволілі, дурэлі, то ён, уважліва глядзячы ў акно, казаў: «Вунь за аселіцай ідзе чапялейка з касою, ідзе проста да нас». Мы са страху хаваліся пад ложак і ціха сядзелі, пытаючыся ў дзядзькі Колі: «Дзе чапялейка і які ён?» Дзядзька Коля тады спакойна абедаў і нам казаў: «Чапялейка барадаты, стары, з касою ў руках». «А чаму ён з касою ў руках, а не з чапалюю, ён жа — чапялейка?» — пыталіся мы. «Таму што чапалю згубіў, а вострую касу ён не згубіць», — казаў дзядзька.

ЧОРТАВА ВОКА

Балота за вёскай Азярніца людзі называюць Чортывым вокам. Існуе легенда, што некалі ў вёсцы жыў дзек. Ён вельмі любіў выпіць. А калі выпіваў, то яму заўсёды было мала. Тады ён браў у царкве што-небудзь каштоўнае і ішоў прадаваць у суседнія вёскі. Адноўчы дзек узяў срэбны крыж і пайшоў у найбліжэйшую вёску. Праходзячы праз балота, упаў і заснуў. Прачынаецца, а перад ім стаіць чорт і кажа: «Ну, мужык, прачынайся, пойдзем — там цябе зачкаліся!» Дзек спалохаўся, пачаў хрысціцца, маліцца — не дапамагае, чорт падыходзіць усё бліжэй і бліжэй. Успомніў ён пра срэбны крыж, дастаў яго і з ім пайшоў на чорта. Крыж пачаў святціцца дзіўным агнём, ды так, што чорт акаянеў і знік пад зямлёй. З той пары людзі называюць гэтае месца Чортывым балотам. А дзек больш ніколі не піў гарэлкі, а шчыра служыў у царкве.

Тут, у маляўнічых куточках Прынёмання, на старадаўнім бруку гродзенскіх вуліц, між храмаў і каралеўскіх замкаў, адчуваецца подых даўніны. Як быццам вышэйшыя сілы апякуюцца нашай зямлёй і сам час засцерагае і натхняе гасцінны, працавіты народ.

На Гродзеншчыне шчыра шануюць традыцыі. І перш за ўсё хрысціянства, гуманізму і міласэрнасці. Тут вам заўсёды рады. Нават калі вы гаворыце на іншай мове, вас пастараюцца заўжды зразумець. Тут так цесна пераплецены гісторыя і сучаснасць, што за адзін дзень шпацыру па горадзе ці невялікага падарожжа па вобласці вы зможаце наведаць адразу некалькі гістарычных эпох. І ў кожнай з іх вас будзе суправаджаць свая эстэтыка, непаўторны дух часу. Тут цесна пераплецены і звязаны асоба і час, гэтай узаемасувязю натхняецца мастацкае слова Прынёмання. Нездарма яшчэ ў «Слове пра паход Ігаравы» згадваецца наш горад: «Трубяць трубы гарадзенскія...».

У ролі сучасных лірнікаў нашага краю выступаем мы, паэты, празаікі і публіцысты, краязнаўцы, літаратуразнаўцы. Гродзенскае абласное аддзяленне СПБ створана 21 снежня 2005 года. Цяпер у калектыве 41 член. Гэта аўтары, чыя творчая спадчына налічвае ад 20 выданняў, публікацый у перыядычным друку ды ў інтэрнэце. І хоць асноўнымі кірункамі дзейнасці з'яўляюцца напісанне і выданне твораў (кніг), публікацыі ў СМІ, сучасны літаратар Гродзеншчыны не абмяжоўвае сваю працу пісьмовым сталом. Папулярызацыя твораў; стварэнне літаратурнага асяродка ў Гродне і вобласці; работа з таленавітай творчай моладдзю; удзел у літаратурных конкурсах; стварэнне міжнародных літаратурных праектаў (альманахаў, анталогій, калектывных зборнікаў); удзел у міжнародных, рэспубліканскіх і абласных семінарах, фестывалях, канферэнцыях, круглых сталах і іншае — гэта адкрыццё новай прасторы, пастаянны пошук чытача, аднадумца. Сярод нашых асноўных задач — асветніцкая місія, стварэнне ўмоў для грамадскага дыялогу, патрыятычнае і маральнае выхаванне моладзі на найлепшых узорах сучаснай літаратуры і спадчыны.

Грамадзянска-патрыятычная, краязнаўчая, філасофская і духоўная тэмы ў творчасці літаратараў Гродзеншчыны асноўныя. Асаблівае значэнне намі надаецца рэгіянальнаму фактару ў літаратуры. Каб зрабіць літаратурнае жыццё Гродзеншчыны як мага больш разнастайным, ствараем арыгінальныя культурныя праекты. Сярод іх варта вылучыць дапаможнік па беларускай літаратуры для дашкольнага і малодшага школьнага ўзросту з твораў сучасных пісьменнікаў Гродзенскай вобласці «Гарадзенскіх слоў вяночак», у які ўвайшлі вершы, апаваданы, казкі, загадкі, жарты і па дзевяці тэмах, а таксама тлумачэнні слоў, пытанні

і заданні для маленькіх чытачоў. Выданне дапаможніка запланавана сёлета.

Чацвёрты сезон у абласным цэнтры працуюць створаны Гродзенскім абласным аддзяленнем СПБ грамадскі дыскусійны клуб «Словадром», кіраўнік якога — паэт, публіцыст Дзмітрый Радзівончык. Кожны месяц на пасяджэнні клуба прыходзяць людзі рознага ўзросту, зацікаўленыя творчасцю, эстэтыкай, грамадскімі праблемамі, каб не ў інтэрнэце, а вочы ў вочы паразмаўляць пра сацыяльна важныя тэмы. Галоўная задача праекта — узняць узровень культуры грамадскай дыскусіі, прывіць уменне адстойваць свой пункт гледжання без прыніжэння ўласнай чалавечай годнасці і годнасці апанента. Грамадская дыскусія як адзін з відаў мастацтва, мастацтва непасрэднай чалавечай камунікацыі, а таксама адзін з відаў літаратуры — так званая жывая публіцыстыка.

Тры гады пры Гродзенскім абласным аддзяленні СПБ працую грамадская літаратурная школа, слухачамі якой выступаюць не толькі маладыя пісьменнікі, але і сталыя творцы-аматары. Заняткі ў школе праводзяць навукоўцы, выкладчыкі ГРДУ імя Янкі Купалы, а таксама аўтарытэтных спецыялістаў ў галіне тэорыі, гісторыі літаратуры і мастацтва ў цэлым. Пасля тэарэтычных заняткаў праводзяцца практычныя, тут задаюць і абмяркоўваюць дамашнія заданні. Як паказвае практыка, адмова ад узроставай дыферэнцыяцыі, ад добра вядомага ўсім фармату «школы маладога літаратара» пашырае магчымасці — дадае дэмакратызму, спрыяе дыялогу пакаленняў, узаемнаму ўзбагачэнню слухачоў школы жыццёвым і творчым досведам.

Шмат надзей мы звязваем з дзейнасцю Тэатра паэзіі «Вікторыя». Стваральнікамі праекта з'яўляюцца нашы калегі па пісьменніцкай арганізацыі: паэт Віктар Кудлачов і маладая паэтэса Вікторыя Смолка — людзі, якія бачаць свет сэрцам і вучаць гэтаму іншых. Ідэя Тэатра паэзіі «Вікторыя» — перамога чалавечага духу над выпрабаваннямі жыцця, перамога прыгажосці і дабрыві над крывадушшам і абьякавасцю, папулярызацыя творчасці таленавітых асоб краю. Гродзенскае абласное аддзяленне СПБ сумесна з Гродзенскай абласной навуковай бібліятэкай імя Я. Ф. Карскага арганізавала грамадска-літаратурную акцыю «Творы і творцы». Кожны месяц у яе межах у абласной бібліятэцы па выхадных днях адбываюцца сустрачкі пісьменнікаў аддзялення з наведвальнікамі бібліятэкі.

У трохгоддзе малой радзімы значным стаў краязнаўчы праект «Землякі» пісьменніцы Святланы Кошур з гарадскога пасёлка Карэлічы. Не мае аналагаў праект пісьменніцы-педагага Ліны Багданавай — тэматычная серыя кніг для дзяцей і падлеткаў «В контакце» (выдавецтва «Народная асвета»). Актуальным бачыцца і патрыятычна-выхаваўчы аўтарскі праект пісьменніка Браніслава Ермашкевіча «Іх імёнамі названы вуліцы нашага горада», у межах якога выдана дыялогі «Водсвет далёкіх дзён» і «Памяць патрэбна жывым». Арыгінальнасцю

Нездарма Хрыстос абраў Гародню

адрозніваецца сумесны праект ГАА СПБ і «Гроднааблсаюздруку» ва ўстановах аховы здароўя пад назвай «Ацаленне словам». На афіцыйным сайце аддзялення працягвае папаўняцца адкрытая пяць гадоў таму відэарубрыка «У люстэрку часу» — серыя відэафільмаў пра наша літаратурнае жыццё. Стартаваў цыкл вечароў памяці пад агульнай назвай «Яны ўзбагачалі літаратуру Гродзеншчыны», прысвечаных жыццю і творчасці калег, якія пайшлі з жыцця. Тур грамадзянскай паэзіі «Пад мірным небам Беларусі» — яшчэ адзін арыгінальны праект нашай пісьменніцкай арганізацыі, у межах якога за дзень група творцаў наведвае з выступленнямі некалькі раёнаў вобласці. Сёлета ён прысвечаны 75-годдзю вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў.

Па ініцыятыве Гродзенскага прадстаўніцтва Нацыянальнага алімпійскага камітэта Рэспублікі Беларусь і асабіста Аляксандра Курловіча пісьменнікамі Гродзенскай вобласці ствараецца кніжная серыя «Зоркі Гродзенскага спорту». Яе пачаткам стала кніга Ірыны Фамянковай «Встречный ветер. Повесть о Ядвиге Скоробогатой» (апавесць пра гродзенскую шматразовую паралімпійскую чэмпіёнку, інваліда па зроку). Пабачылі свет кнігі пра славу тага трэнера, стваральніка футбольнага клуба «Хімік», (цяпер «Нёман») Вячаслава Сівакова, славу гэтага гімнастаў А. В. Валчэцкую, Р. І. Кныша, паралімпійца Аляксандра Трыпуца ды іншых выдатных спартсменаў і трэнераў Гродзеншчыны. Рэалізаваны літаратурна-экалагічны праект ГАА СПБ і Гродзенскага «Водаканала», вынікам якога стала выданне кнігі Г. Скаржынскай-Савіцкай «Сказка о волшебном путешествии в мир воды».

Ідэя абласнога літаратурнага конкурсу, які носіць імя беларускай пісьменніцы і асветніцы Цёткі (А. Пашкевіч), у тым, што гэта конкурс не гатовых выданняў, а рукапісаў, і перамога ў ім дае магчымасць ператварэння рукапісу ў кнігу. Гродзенскім абласным аддзяленнем СПБ сумесна з БРСМ і ўпраўленнем спорту і турызму Гродзенскага аблвыканкама праведзены абласны літаратурны конкурс «Беларусь алімпійская», прымеркаваны да II Еўрапейскіх гульняў у Мінску, які таксама не меў аналагаў у Беларусі.

Адметнасцю работы Гродзенскага абласнога аддзялення СПБ з'яўляецца скіраванасць на супрацу з літаратарамі замежжа. У мінулым годзе ў Гродне адбыліся прэзентацыі літаратурнай анталогіі польска-беларускай паэзіі «Масты: Гродна — Варшава, Warszawa — Grodno». Анталогія ўключае падборкі вершаў дзесяці польскіх паэтаў і дзесяці паэтаў з Гродзенскай вобласці на мове арыгінала і ў перакладах. У красавіку ў Варшаве з нашым удзелам рэалізаваны чарговы міжнародны літаратурны праект «Масты: Вільня — Рыга — Талін — Варшава — Гродна», на гэты раз міжнародная анталогія паэзіі Гродны Балты, да якіх польскія выдаўцы адносяць і Беларусь.

Гродзенскае аддзяленне СПБ удзельнічала ў буйных літаратурных фестывалях, што традыцыйна праходзяць у Варшаве: у XI Міжнародным фестывалі славіянскай паэзіі і фестывалі «XIX Міжнародны дзень паэзіі ЮНЕСКА». Гродзенцы актыўна перакладаюць на беларускую

І хоць асноўнымі кірункамі дзейнасці з'яўляюцца напісанне і выданне твораў (кніг), публікацыі ў СМІ, сучасны літаратар Гродзеншчыны не абмяжоўвае сваю працу пісьмовым сталом.

мову творы польскіх пісьменнікаў. Так, з Беларусі ў Варшаву трапіла выдадзеная ў Гродне кніга вядомага польскага пісьменніка Аляксандра Наўроцкага «Цень яго Анёла» ў перакладзе аўтара гэтых радкоў. Гродзенскімі пісьменнікамі атрыманай запрашэнні да супрацоўніцтва з літаратарамі Венгрыі, Румыніі і іншых краін Еўропы. Гэты працэс набірае моц. У польскім літаратурным часопісе «Poezja dzisiaj» («Паэзія сёння») працягваюць з'яўляцца творы нашых паэтаў, пераствораныя па-польску.

Літаратары Гродзеншчыны запрошаныя да друку ў рускамоўны часопіс «Настоящее время» (Рыга, Латвія). Разам з тым працуем над разанскім праектам (Расія) пад назвай «На одном языке» (рэдактар — паэтэса Алена Карнеева), міжнародным альманахам сучаснай паэзіі, дзе рэгулярна друкуюцца нашы рускамоўныя калегі разам з аўтарамі з мноства розных краін, творы якіх перакладзены на рускую мову. Сёлета ў Гродне пабачыў свет новы нумар літаратурнага альманаха «На Нёманскай хвалі», дзе акрамя творчасці калег-землякоў прадстаўлена і літаратура замежных сяброў — паэтэсы з расійскага горада Рязань Алены Карнеевай і перакладаў на беларускую мову паэзіі нашых сяброў з Варшавы Аляксандра Наўроцкага і Барбары Юркоўскай. Абласная суполка працягвае ўдзельнічаць і ў Міжнародным фестывалі-конкурсе паэзіі і паэтычнага перакладу «Берега дружбы» (Растоўская вобласць, Расія). А зусім нядаўна адбылося знаёмства з азербайджанскім пісьменнікам Камранам Назірлі, якое, мяркуюем, перарасце ў сяброўства.

Дзейнасць Гродзенскага абласнога аддзялення СПБ мае пад сабой трывалую аснову з традыцый узаемапаразумеання і згоды ў нашым шматнацыянальным грамадстве. Мастацкія творы ў Прынёманскім краі ствараюцца на пяці мовах — беларускай, рускай, польскай, украінскай і літоўскай. Таму літаратура на Гродзеншчыне была і застаецца не проста мастацтвам, а сродкам міжнацыянальнага культурнага дыялогу, шляхам да сяброўства, гармоніі, міру. Нездарма Уладзімір Караткевіч аднаму са сваіх твораў даў назву «Хрыстос прыямліўся ў Гародні».

Людміла КЕБІЧ
старшыня Гродзенскага
абласнога аддзялення
Саюза пісьменнікаў Беларусі

Гучанне любові над светам

Людміла КЕБІЧ

Па Гародні

Па сцягамі ўквечанай
Гародні
вандраваць прыемна
без турбот:

бачыш, як квітнее горад
родны,

як ён разрастаецца штогод.

На шырокіх вуліцах, бульварах
шмат і пешаходаў, і машын,
і такая ўпэўненасць на тварах
ад святла спакою на душы.

Што ні крок — гісторыя святая:
постаці, будынкі і сады...

Старадаўнасьць з Прышласцю сплятае
Рэчаіснасьць наша праз гады.

Горад, ты — мой лёс, мая паходня,
любы, дарагі бацькоўскі кут.
Нездарма Хрыстос абраў Гародню,
прызямліўся менавіта тут.

Лепшы горад

Перабіраю ў думках гарады,
куды б аднойчы з'ехаць захацела
ад спраў бясконцых, стрэсаў і нуды,
ад стомленасці і душы, і цела.

Так хочацца, бывае, уцячы
са звыклага жыццёвага раскладу
туды, дзе ты самотны, ты — нічы, нікому не патрэбны і не рады.

Венецыя? — Але там шмат вады.
Парыж? — Была, ды ён занадта шэры.
Рым — вельмі вечны, мне чаго туды?
І ў Вене недахопаў бачу шэраг.

Сябе на думцы зноў і зноў лаўлю,
што з'ехаць аніколі не збяруся,
бо толькі Гродна ўсёй душой люблю —
куточак унікальны Беларусі.

Тут буду адбіваць свае сляды,
жыць радасна, пывуча, светла, годна...
Мне іншыя навошта гарады,
калі на карце свету ёсць мой Гродна.

Ала КЛЕМЯНОК

Познацвет

Нібы ў адвечнай
мерзлаце,
сном летаргічным
спала кветка,
вясней не верыла слаце,
не ззяла летам
на палатках.

Калі вясьлы першацвет
устыхваў ярка на палянах,
яна не рвалася на свет,
бо адчувала, што зарана.
У каранях яе жывых
агнём і кроўю Праметэя
занатаваныя былі
знахарстваў тайны для Медзі.
Калі спякота на зямлі

высушвала траву і краскі,
прытарам дыхалі палі
пасля дажджу вільготнай ласкі,
з прагрэтай глебы на святло
яна цягнулася адчайна
і зацвітала ўсім на зло
апошняй фарбай развітальнай.
Так, перажыўшы беды ўсе,
каханнем сонечным сагрэты,
з душы маёй бутон расце
і шчодра дорыць радасць свету.

Віктар КУРЛОВІЧ

Бярозавы сум

Пра што ты шэпчаеш
ціхенька, бяроза,
аб чым сумуеш у цішы
начной?

Чаму празрысты, светлы сок, як слёзы,
ты праліваеш ранню вясной?

Свавольнік-ветрык заплятае косы,
і сонца лашчыць стан бялюткі твой,
і абмываюць летнім ранкам росы
цябе гаючай, свежаю вадой.

Аб чым ты плачаш, любая бяроза,
чаго сумуеш, родная, скажы?
Мо ўспомніла далёкі дзень марозны
і жорсткі бой на гэтым рубяжы?

Нясмынна стракаталі аўтаматы,
над полем бою слаўся чорны дым.
І каб змагла, напэўна, то сама ты
байцоў прыкрыла голлейкам сваім...

Гады мінулі, і ля абеліска
акоп стары зарос густой травой.
А мне цяпер такім здаецца блізім
твой сум адвечны, светлы вобраз твой.

Тамара МАЗУР

Прага да жыцця

Мой свет
пафарбаваўся ў колер
новы,
зноў адчувае прагу
да жыцця.

Вясны святло лягло ў яго аснову,
а ў ім так шмат адценняў пачуцця.

Мой свет адрокся ад пустой трывогі,
шануючы каханне і любоў.
У ім пераплятаюцца дарогі
паміж бярозак, ліпаў і дубоў.

У ім так лёгка і надзіва проста,
без лішняе прынукі і хлусні.
Мой свет не віртуальны і не востраў,
ён на маёй радзіме, ля радні.

Без золата — льяны і паркалёвы,
на ім гуляе месяц, як дзіця.
Вясны святло лягло ў яго аснову,
А ў ім так шмат адценняў пачуцця.

Ганна
СКАРЖЫНСКАЯ-САВІЦКАЯ

Беларусь

— Чаму Беларусь
сінявокая?
— З азёрамі глыбокімі,
з васількамі сінімі ў
жыцце,
з жаўруком у нябесным
блакіце.

— Чаму Беларусь белая?
— З жытамі на нівах спелымі,
з бусламі на белых крылах,
знятымі да небасхілу.

— Чаму Беларусь музычная?
— З галасамі гучнымі, зычнымі,
з песнямі, што, нібы мора,
на родныя льюцца прасторы.

— Чаму Беларусь гасцінная?
— З хлебам і соллю ў хацінах,
і госьць, і падарожны, вядома, —
у Беларусі як дома.

Вікторыя СМОЛКА

***

Я — валошка, а не
ружа.
Я не мора, а крынічка.
Я — Купалава
дачушка,
Я — Максімава
сястрычка.

Заспявае сэрца дзіўна,
заспявае на світанку...
Ды расчуліца Радзіма
на пачутую вяснянку...
Так расчуліца, як мама,
ці як Мара-Чараўніца...
Песню родную я маю,
каб яе красой натхніца!

***

З ручайкай гуляе ручай,
нараджае праменьчыкі промень.
Знічку зорка выносіць у гай,
каб падыхаць ажыўленым Нёмнам.

Зелянеюць маленства агні,
што запальвалі ўвесну бярозы.
Ад расы так заззялі яны,
быццам светла-зялёныя слёзы.
І травінцы спявае трава
пра вясну-чараўніцу, што дзецям
паслухмяным да лета-жніва
прывясе васільковы букецік...

Валянцін СЕМЯНЯКА

Зорка залатая

Калі зімовы сумны
дзень
За сіні лес закоціць
сонца,

І ўзідзе месяц-чарадзеі
Над безданню нямой,
бясконцай,

І перастане падаць снег,
І вецер злы ўжо не лятае,
На неба, як у дзіўным сне,
Узідзе зорка залатая.
Яна асветліць Млечны Шлях
І дрэвы змрочныя на ўзлеску,
Нібыта сонейка працяг
Зазяе сціпла ўсмешкай.
І стане трошачкі цяплей
На велічнай планеце гэтай.
Як быццам не было завей
І раптам наступіла лета.
А потым прыйдзе ноч ізноў,
Халодная і нават злая.
Ды будзе сэрца грэць і кроў
На небе зорка залатая.
...Калі зімовы сумны дзень
Заканчвае жыццё зямное,
Мая душа к таёй ідзе
У промнях зоркі залатое.

Дзмітрый РАДЗІВОНЧЫК

У пошуках малой радзімы

У чым радзіму мне
малую адшукаць?
Бязлюдных парках горада
начнога,

Між ліхтароў, што ў цемры мігацяць?
Між храмаў сцен, узнесеных да Бога?
Прыпасці б да бацькоўскага парога...
Ды дзе ж цяпер парог той адшукаць?

З малой радзімы пачынаецца наш шлях,
І ўсё жыццё душа туды імкнецца.
Усё вакол вялікае. Размах...
Вось толькі не размаху прагне сэрца.
Падбітай птушкай сіратліва б'ецца,
Як метраном, у стомленых грудзях.

У чым радзіму мне малую разглядзець?
У скопішчах рэкламы маляўнічай?
У словах, зразумелых нам ледзь-ледзь?
У тварах, што становяцца здабычай
Шкляных вітрын, спакуслівых
надзвычай?

Сябе самога як там разглядзець?

Ды ведаю: малой радзімы след
Знайду ў сямейным я фотаальбоме.
Дзе ўсе яшчэ са мной: бабуля, дзед.
І мы жывём у нашым старым доме,
І пахне чымсьці смачным і знаёмым.
І чуецца, як кашляе сусед...

А сёння свет не чуе, свет глухі
Да болю нашых сэрцаў, скамянелы...
Што стала з намі? Скуль на нас грахі?
Мы ж з храмаў не вылазім тыдзень цэлы!
...Са шчырай дабрывы, з пачуццяў спелых,
З малага пачынаюцца шляхі.

Іван Міско:

«У любой справе павінен быць агонь»

Іван Якімавіч Міско не проста знакаміты беларускі скульптар, а чалавек-легенда. Расповед пра яго жыццё закране любога, каму цікавыя мастацтва, гісторыя, культура і космас. Прайшоўшы розныя складаныя этапы лёсу, ён здолеў стаць не толькі таленавітым аўтарам, але і сапраўдным чалавекам, для якога паняцці каханьня, гонару, павагі, справядлівасці сталі важнай і надзейнай апорай у жыцці. Дзяцінства на хутары, Вялікая Айчынная вайна, армейскія будні, скульптура, каханне, Зорны гарадок — усё гэта назаўжды захавалася ў яго сэрцы. Самымі важнымі і яркімі ўспамінамі Іван Якімавіч падзяліўся з чытачамі «ЛіМа»:

ДЗЯЦІНСТВА

— Нарадзіўся я на хутары (вёска Чамеры, што на Слонімшчыне). Быў у нас маленькі домік. Побач — лес, чыгунка, пяць метраў ад дома пралягала рэчка, якая ўпадала ў Шчару. Роўна кіламетр ад дома была пачатковая школа. Гэта тое, што мяне акаляла. Больш у жыцці нічога не бачыў, вучыцца таксама не было ў каго. У першым класе ўжо маляваў. Даставаў з печы вуглі, калі не было дома бацькоў, і пачынаў маляваць. Не ведаў тады, што такое аловак. Маляваў краявіды. Усё чакаў, калі маці ці бацька рэменем аддупляць за тое, што вуглі бяру, але за малюнкі ні разу не пабілі. На кухні з левага боку на вялікім цвіку вісеў рэмень, а з правага боку — абраз. Памятаю, бяру вуглі і на рэмень паглядаю, але ж ён мяне не спыняў.

Аднойчы да нас зайшоў у госці сусед. Ubачыў мой малюнак і спытаў: «А хто гэта так прыгожа намалюваў?» Мама адказала: «Дык гэта ж мой Ванька». Сусед тады паглядзеў на мяне і, як цяпер памятаю, кажа: «Дык, можа, ён мастаком будзе». Так і атрымалася.

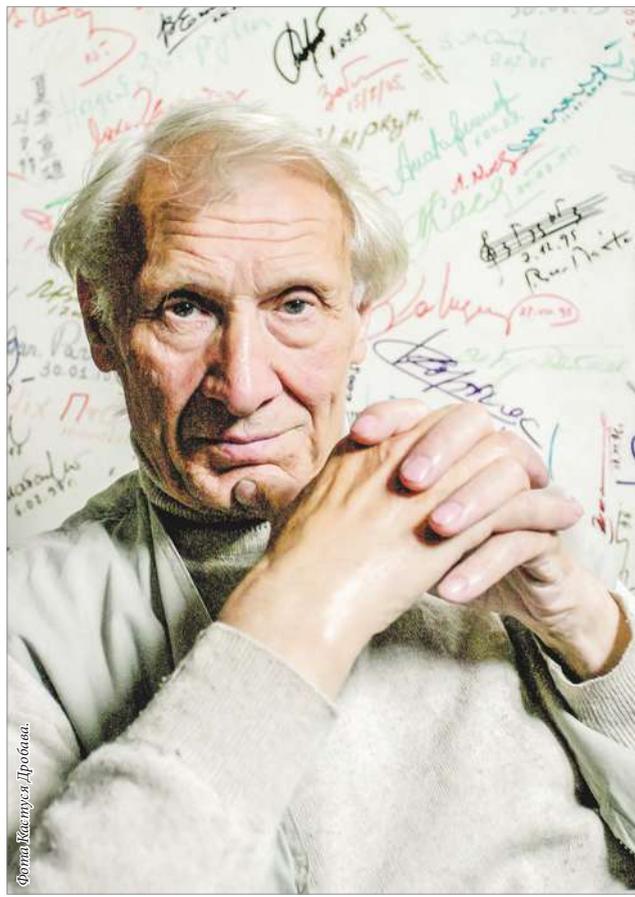
У школе ў Слоніме я вучыўся ў 8 і 9 класе. Кожны дзень хадзіў шэсць кіламетраў туды і шэсць — назад. Уявіце: дванаццаць кіламетраў кожны дзень пешшу. Памятаю, іду са школы, абдыму дрэва стомлены і думаю: згарэла б гэтая школа (Усмiхаецца.). Не любіў яе чамусьці. Хадзіў і ў раённы дом культуры. Там танцы былі, мастацкая самадзейнасць. Вось туды мяне вельмі цягнула. Памятаю, там выкладаў мастак, які шрыфты пісаў, для мяне гэта была вяршыня. Мне вельмі падабалася з ім займацца.

Жыццё на хутары мела свае асаблівасці. Што я вельмі запомніў, дык гэта тое, што ў тэя часы ні ў адной хаце не было халадзільнікаў. Тады ўсе прадукты, якія маглі сапсавацца, захоўвалі ў крыніцах. Крыніца ў тых месцах шмат. Мы, малыя хлапчкі, ведалі, дзе і якія прадукты хавалі, але ніколі ў жыцці чужое малако або смятану не кралі. Ведалі, што аддупляць як трэба. Зараз хачу вярнуцца да гэтых крыніц і добраўпарадкаваць. Разам з Акадэміяй мастацтваў праводзім пленэры «Вада і камень», займаемся ўладкаваннем крыніц.

Праз маё дзяцінства прайшла вайна. Зброі ў лесе было шмат, і мы, малыя, шукалі, чым з чаго можна пастрэляць. Які ты пацан, калі ў цябе ні вінтоўкі, ні наган: у вёсцы хлопцы за чалавека нават не лічылі. Жарты былі небяспечныя: немцы паўсюль, забіць маглі ў любую хвіліну, але — напляваць. Жаданне адно: знайсці вінтоўку, павесіць кансервавую банку і бабахнуць па ёй. Потым беглі дадому і хавалі вінтоўку і затвор асобна, каб іншыя хлопцы не кралі. Многія дзеці гінулі. Знаходзілі снарады, закопвалі, распальвалі вогнішча. Была барацьба за самую вялікую варонку. Калі варонка была маленькая, у кампаніі не прымалі.

З дзяцінства я быў вынаходлівы. Жаданне спазнаць жыло ўва мне заўсёды. Адзін раз у ствале вінтоўкі заўважыў нарэзы. Паклікаў свайго аднакласніка: «Міша, ты націснеш на курок, а я буду глядзець, як куля пачне круціцца ў ствале, а калі яна будзе на выхадзе, каб ты мне не трапіў у вока, галаву адварну». Ён выпадкова стрэльняў раней часу, і я аглух. Дурныя былі забавы...

Касмічная тэматыка цікавіла з дзяцінства. Памятаю, як сабраў кампанію хлопцаў і прапанаваў пачаць капаць

яму, каб дакапацца да іншага боку Зямлі. Пакуль нас не знайшлі старыя і не аддупчалі добра, мы капалі, шукалі іншае вымярэнне. Яшчэ часта залазіў на дах або дрэвы. Цікавіўся, як узыходзіць сонца. І перажываў, таму што не разумеў, як лётаюць самалёты, ходзяць цяжнікі. Неяк маці прыйшла дадому і кажа бацьку: «Якім, сэрца баліць». Я гэта пачуў. Выйшаў на вуліцу і... пачаў біць сябе кулаком у грудзі, каб зразумець, як гэта сэрца баліць.

Не ведаю, ганарыліся мной бацькі ці не. Маці і дзед былі непісьменныя, бацька скончыў два класы. Думаю, яны мала што разумелі ў творчасці, але галоўнае — не перашкаджалі мне ў выбары прафесіі.

АРМІЯ

— Памятаю, запрасілі ў ваенкамат і кажуць, што не ўвесну, а ўвосень забяруць. Я кажу ваенному: «Пастрыглі ж. Я вярнуся такім у вёску? Дзяўчаты падумаюць, што хворы, кволы, бракаваны, раз у войска не ўзялі». Упарты быў.

Служыць адправілі ў Забайкалле. Падчас першага пастраення спыталі: «Хто можа маляваць — крок наперад!» Я ступіў і ўбачыў, што ступіў адзін. Адрозніц заданне прыляцела. На вялікай прасціне ў два метры шырынёй трэба было намалюваць сяброў палітбюро сухім пэндзлем. А што такое сухі пэндзаль і як маляваць ім, паняцця не меў. Аднак я ведаў, што, калі цяпер, пасля таго як ступіў наперад, скажу, што не магу, пайду прыбіральні на вуліцы чысціць. А зіма была. Вось і не прызнаўся. Вучыўся сам у сябе. Наогул, армія мне вельмі ў жыцці дапамагла.

У войску было шмат жыццёвых выпадкаў. Памятаю, намалюваў кухара. Малюнак у газеце надрукавалі. Бацькі грузіны даслалі яму ліст з наказам, каб ён мне аддзячыў — карміў добра! Пасля гэтага я жыў як бог. Тады яшчэ не ведаў, што за малюнак таксама можна атрымаць такую падзяку.

У войску пэндзляў не было, а маляваць трэба. Недалёка на чыгунцы жыў вартаўнік, у яго быў казёл і некалькі коз. У казла была доўгая барада. Я яго прыкмеціў. Вырасыў злавіць і абрэзаць бараду. Калі гаспадар не бачыў, мы з іншымі салдатамі гэты план здзейснілі. Я зрабіў вельмі якасныя пэндзлі. Праз тры дні ў вайсковую частку прыйшоў вартаўнік і пачаў скардзіцца, што салдаты казла абняславілі: козы з-за адсутнасці барады перасталі яго пазнаваць. Я так баўся, што мяне выдадуць, але ўсе маўчалі, толькі пасмейваліся...

Дзякуючы войску прачытаў у газеце, што ў Маскве існуе Усесаюзная школа імя Надзеі Крупскай па малюнку

і жывапісе. Доўга не думаючы, напісаў афіцыйную паперу, што хачу паступіць, і мне камандзір дазволіў весці перапіску. Пасылаў туды час ад часу малюнкi. Потым — дэмабілізацыя. У Забайкаллі знайшлі мне прыгожую татарку і сказалі: «Ты павінен з ёй ажаніцца, і заставайся служыць у нас мастаком звыштэрмінова». У арміі не застаўся, таму што камандзір дывізіі — двойчы Герой Саюза Давід Абрамовіч Драгунскі (яго партрэт я аднойчы напісаў алейнымі фарбамі і падарыў яму, за што ледзь не патрапіў на гаўпвахту: без дазволу пайшоў на прыём) сказаў мне, убачыўшы работу: «Ты павінен вучыцца, а не ажаніцца».

СТУДЭНЦТВА

— Паступіць у мастацкае вучылішча — такая была ў мяне мара. Маляваць — і толькі!

Паступаў у Мінскае мастацкае вучылішча некалькі разоў. Калі першы раз прыехаў, была другая палова дня. Вахцёр сказаў, што інтэрнат не даюць. Начаваць не было дзе. Месца — толькі пад сталом, вахцёр дазволіў пераначаваць. З сабой у мяне быў рэчмяшок салдацкі (бацька вярнуўся з вайны і аддаў мне), поўны мех сухароў, грошы, коўдра і малюнкi. Пад сталом разаслаў коўдру, рэчмяшок з сухарамі паклаў пад галаву і заснуў. Раніцай прачнуўся і бачу, што сухароў няма, грошай — таксама, засталіся адны малюнкi і коўдра. Галодны і халодны паехаў зайцам дадому.

Другі раз, калі паступаў, даведаўся, што трэба ў армію ісці. Пасля войска мяне адразу ж узялі на трэці курс вучылішча. Дапамагла якраз Усесаюзная школа імя Н. Крупскай. Уражанняў было шмат. Памятаю першыя заняткі, калі малявалі аголеную жаночую постаць. Быў перапынак, падышла да мяне натуршчыца і спытала: «Ты ніколі не бачыў жаночага цела?» Так. Ніколі. Яна з хітрынкай адказала: «Я гэта і бачу». З тых часоў пачалося маё новае асэнсаванне сябе.

Доўга, будучы студэнтам вучылішча, я не мог купіць грамадзянскую вопратку. Хадзіў у салдацкай форме. Але гэта нават падымала маю рэпутацыю як у вачах студэнтаў, так і выкладчыкаў. Называлі добрым жаніхом.

У 1957 годзе скончыў вучэльню. Тады ж у Мінску быў пабудаваны Мастацкі музей. Туды якраз перавозілі работы, я дапамагаў. Дырэктар музея Алена Аладава заўважыла мяне і прапанавала ўзяць на працу мастаком-рэстаўратарам. Амаль дваццаць гадоў там працаваў! Дзякуючы Алене Аладавай скончыў Акадэмію мастацтваў. Яна дазволіла працаваць і вучыцца. Працуючы ў музеі, прайшоў велізарную школу. Мне падабалася ездзіць да калекцыянераў, сустракацца з мастакамі. Тады музей быў сапраўдным цэнтрам культуры, кожны дзень майстры пэндзля абмяркоўвалі выстаўкі, быў пастаянны рух.

Варта згадаць вельмі важны момант у маім жыцці. Калі вярнуўся з войска, у вучылішчы натуршчыкам быў вахцёр, які калісьці дазволіў мне спаць пад сталом. Тады ён быў салістам хору ў Оперным тэатры, вахцёрам падпрацоўваў. Прайшоў час. Я ўжо быў студэнтам Акадэміі мастацтваў, і іншыя студэнты мне расказалі, што якраз гэты вахцёр мяне і абабраў, калі я прыехаў на вучобу першы раз (да таго часу ён ужо памёр). А ён жа мне пазіраваў, і я ляпіў яго партрэт, за які мне пяцёрку паставілі. Ён хацеў тады яго купіць, а я прадаваць адмовіўся. Калі даведаўся праўду, прыйшоў у майстэрню, знайшоў партрэт, узяў сякеру, разбіў яго дашчэнту і выкінуў на сметнік. Цяпер, вядома, шкадую, што разбіў, не разумею, навошта. Работа была ранняя, пэўную каштоўнасць уяўляла. Заір Азгур калісьці сказаў: «Калі б я знайшоў свае першыя работы, я б дорага заплаціў. Але іх ужо няма». А я сам зрабіў глупства.

СКУЛЬПТУРА

— З дзяцінства любіў акварэльныя фарбы, што такое скульптура, наогул не ведаў. Але калі выпадкова ў вучылішчы трапіў у клас, дзе лепяць, больш на жывапіснае аддзяленне не вярнуўся. Памятаю, сказаў: «Ведаць не хачу ваш жывапіс». Я мужык моцны і здаровы быў, хацеў нешта падняць, сілу паказаць. Але ляпіць пачаў яшчэ ў арміі. Камандзір палка сказаў: «Трэба вылепіць барэльефы Леніна і Сталіна». Знайшлі мне маленькія барэльефчыкі, іх трэба было скапіраваць у вялікім памеры. Я пачаў. Тут прыйшоў камандзір часці і адправіў мяне ў клуб, а сам пачаў ляпіць партрэт Сталіна

У гэты час прыехаў камандзір дывізіі і аддаў загад, каб да раніцы скульптуры былі гатовыя. Выклікалі мяне зноў і сказалі, што трэба дарабіць. Я зрабіў. І зноў сам сабе настаўнікам быў.

У скульптуры люблю партрэт, бо ў ім ёсць адначасова глыбіня, пазнанне і стасункі. За ўсю творчую кар’еру адзін раз зрабіць работу ў мяне не атрымалася. Ляпіў суворайца дзве гадзіны і не змог знайсці з ім кантакту. Ён сышоў, а я проста выкінуў партрэт. Пустая справа. У любой справе павінен быць агонь. Калі яго няма, то і сэнсу жыць, нешта рабіць — таксама няма. Я захоўваю гэты агонь 87 гадоў.

Хоць ніколі ў жыцці не думаў, што наогул калі-небудзь змагу ажаніцца. Я столькі бадзёўся па розных кватэрах, думаў, як можна жаніцца, калі ні кала, ні двара. Ды і ўвогуле вольнае жыццё было цікавым. Але шлюбам сваім я задаволены. Жонка мне ніколі не замянала любіць мастацтва. І гэта важна.

Быў у мяне і іншы цікавы выпадак у жыцці. Я заўсёды быў аматарам жанчын. Пазнаёміўся з вельмі прыгожай дзяўчынай. Яна прыходзіла ўвесь час да мяне. Я ляпіў, паказваў, як гэта цікава. Хацеў захапіць яе сваёй прафесіяй. Аднойчы яна прыйшла, села на крэсла і нечаканна сказала: «Калі ты ўжо скончыш калапаца ў брудзе?» Гэтага было дастаткова, каб уся яе прыгажосць, маё каханне і добрае стаўленне імгненна было змыта і растаптана.

На адной выстаўцы я выставіў скульптурны партрэт «Святлана». Прышоў знаёмы, кажа: «Іван, я быў на выстаўцы, убачыў цікавы партрэт дзяўчынкі. Хто яна?» Я сказаў, што гэта мая добрая знаёмая студэнтка медыцынстыта. Прапанаваў яму пазнаёміцца з ёй. Даў Святлане яго тэлефон. Яны сустрэліся і ў хуткім часе ажаніліся. А ўсё дзякуючы скульптуры.

КОСМАС

— Мне заўсёды падавалася, што касманаўты не такія зямныя людзі, як мы. Я ўзбагачаўся зносінамі з імі. Памятаю, як першы раз пайшлі ў лазню з Пятром Клімуком. Ён шмат распавядаў пра космас і падкрэсліў: «Калі ў цябе на зямлі нават трохі нервы сваюляць, у космасе гэта выбухоўка».

Калі захапіўся праграмай «Інтэр-космас», мяне непакоіла, як я запомню прозвішчы і імёны замежных касманаўтаў. Аказваецца, усё проста. Варта толькі ўзяць пластылін, пачаць размаўляць, і ўмомант запамінаеш. І ўсіх, каго тады ляпіў, да гэтага часу памятаю, добрыя кантакты засталіся. Летась на Міжнародны касмічны кангрэс у Мінск прыляцела шмат касманаўтаў, якіх я ведаю. Трапяткая сустрэча. Румынскі касманаўт падышоў і кажа: «Я прыехаў на кангрэс, толькі каб у цябе пабыць». Калі ўбачыў першага кітайскага касманаўта, проста акрыў духам. Ён прыйшоў у майстэрню. І я за дзень вылепіў яго барэльцеф.

Космас Міско пачаўся з таго, што я пасмяротна ляпіў партрэт Гагарына. Прышоў вечарам дадому, уключыў прыёмнік. І пачуў, як дыктар кажа: «Сёння трагічна абарвалася жыццё першага касманаўта планеты Зямля Юрыя Аляксеевіча Гагарына». Раніцай прыбег на працу ў Мастацкі музей, расклаў фатаграфіі Гагарына (іх у мяне было шмат, я нават не ведаю, чаму, але збіраў), узяў гліну і пад гукі жалобнай музыкі вылепіў яго партрэт спачатку ў гліне, затым перавёў у гіпс. Было добрае надвор’е, і я вырашыў яго паставіць у двары музея, каб высыхаў. Пасля абеду падышоў да музея і бачу, што стаяць пажарныя машыны, дым вакол. Я забег у двор, а там усё чорнае. Справа ў тым, што хлапчукі з суседняга дома знайшлі смалу, са смалы рабілі ракеты і запускі іх. Адна трапіла ў двор музея і ўпала на габлюшку і паперу. Калі разграбалі завал, знайшлі партрэт, які замест белага колеру быў увесь чорны, абгарэлы, вадой абліты. Я асцярожна падняў і забраў у працоўны пакой. Так прастаяў у мяне ён доўга.

Потым мне далі майстэрню, і я яго адрэстаўрыраваў. У той час патэлефанаваў Мікалай Чаргінец і паведаміў, што да яго прыехала Ганна Цімафееўна Гагарына, прапанаваў з ёй пазнаёміцца. Я прыехаў, пазнаёміліся, пагутарылі. І тут Мікалай кажа: «Ганна Цімафееўна хоча табе загазаць надмагілле яе мужу і сыну». Я адразу ж за ўсё ўзяўся. Пачаліся сустрэчы (больш як дваццаць разоў яна была ў мяне ў майстэрні). Я паказаў ёй адрэстаўрыраваны партрэт Гагарына. Яна паглядзела і сказала: «Лёс партрэта і лёс Юрыя такія падобныя». І сказала, што вельмі хацела б, каб партрэт знаходзіўся на радзіме Юрыя Аляксеевіча. Прышоў час, Ганна Цімафееўна ўжо пайшла з жыцця, я, памятаючы яе наказ, напісаў ліст у Совет Міністраў, выдзелілі грошы, і партрэт вылілі ў бронзе. Я яго падарыў музею Гагарына на яго радзіме. А арыгінал у мяне знаходзіцца дагэтуль.

Памятаю, як прыехаў у Зорны гарадок да Клімука. Ён мяне прыняў, а на наступны дзень пазнаёміў з польскім касманаўтам Міраславам Гермашэўскім, які папрасіў яго вылепіць. Мы разам сустракалі ў Пятра Клімука Новы год. І я папрасіў у Гермашэўскага аўтограф, ён тады цэлы сшытак спісаў, каб я лепшы выбраў. Гэта быў першы аўтограф, які мне пакінуў касманаўт, ён у мяне таксама дагэтуль захоўваецца. Міраслава я вылепіў да палёту.

Ніводнага разу я не памыліўся. Заўсёды ляпіў тых, хто палічыў. Партрэты ствараў так, каб ніхто не ведаў. Клімук мне ў гэтым дапамагаў. Праверка была жорсткай. Успамінаю, як прыехаў у Зорны гарадок з чамаданам, і раптам насустрач ідзе чалавек і крычыць: «Прывітанне.

Ніводнага разу я не памыліўся. Заўсёды ляпіў тых, хто палічыў. Партрэты ствараў так, каб ніхто не ведаў. Клімук мне ў гэтым дапамагаў. Праверка была жорсткай. Успамінаю, як прыехаў у Зорны гарадок з чамаданам, і раптам насустрач ідзе чалавек і крычыць: «Прывітанне.

Ніводнага разу я не памыліўся. Заўсёды ляпіў тых, хто палічыў. Партрэты ствараў так, каб ніхто не ведаў. Клімук мне ў гэтым дапамагаў. Праверка была жорсткай. Успамінаю, як прыехаў у Зорны гарадок з чамаданам, і раптам насустрач ідзе чалавек і крычыць: «Прывітанне.

Ніводнага разу я не памыліўся. Заўсёды ляпіў тых, хто палічыў. Партрэты ствараў так, каб ніхто не ведаў. Клімук мне ў гэтым дапамагаў. Праверка была жорсткай. Успамінаю, як прыехаў у Зорны гарадок з чамаданам, і раптам насустрач ідзе чалавек і крычыць: «Прывітанне.

Ніводнага разу я не памыліўся. Заўсёды ляпіў тых, хто палічыў. Партрэты ствараў так, каб ніхто не ведаў. Клімук мне ў гэтым дапамагаў. Праверка была жорсткай. Успамінаю, як прыехаў у Зорны гарадок з чамаданам, і раптам насустрач ідзе чалавек і крычыць: «Прывітанне.

Ніводнага разу я не памыліўся. Заўсёды ляпіў тых, хто палічыў. Партрэты ствараў так, каб ніхто не ведаў. Клімук мне ў гэтым дапамагаў. Праверка была жорсткай. Успамінаю, як прыехаў у Зорны гарадок з чамаданам, і раптам насустрач ідзе чалавек і крычыць: «Прывітанне.

Ніводнага разу я не памыліўся. Заўсёды ляпіў тых, хто палічыў. Партрэты ствараў так, каб ніхто не ведаў. Клімук мне ў гэтым дапамагаў. Праверка была жорсткай. Успамінаю, як прыехаў у Зорны гарадок з чамаданам, і раптам насустрач ідзе чалавек і крычыць: «Прывітанне.

Так даўно цябе не было, куды знік?» Пачаў абдымаць і ў гэты час з галавы да ног абмацаваць. Увечары мы з Пятром сустрэліся, і я расказаў, як усё было. Ён адразу параіў менш боўтацца па вуліцы.

Мае сустрэчы з касманаўтамі ніколі не былі выпадковыя. Бывала, прыеду ў Зорны, пагутару з касманаўтам, ён ляціць у космас на сем ці восем дзён. А я ў гэтыя дні бяруся за працу і адчуваю неверагодны прыліў сіл. Потым ён вяртаецца на зямлю, я зноў еду ў гарадок і бачу абноўленага чалавека.

Ёсць у касманаўтыкі і зваротны бок. Калі бачыш дублёра, які ідзе з апушчанага галавой і ніхто не бяжыць да яго па аўтографы з віншаваннямі, так па сэрцы б’е. У Зорным вельмі адчувалася ціхая барацьба. Адзін раз я ляпіў французскага касманаўта Жан-Лу Крэцэна, прапанаваў яму выйсці на вуліцу, каб там ляпіць. На вуліцы быў невялікі ветрык. І ён адмовіўся, пабаяўся захварэць: яму ляцець трэба было праз пяць дзён. Калі б ён захварэў, месца дасталася б дублёру.

А некалькі гадоў таму быў такі выпадак. Прыехаў у Зорны гарадок, прыселі на вуліцы з супрацоўнікамі муніцыпальнага Цэнтра падрыхтоўкі касманаўтаў. Бачу, што да нас ідзе мужчына з палачкай. Я спытаў, хто гэта. Мне адказалі, што гэта касманаўт, які не паляцеў. Ён падышоў, сеў. Я прапанаваў яго сфатаграфіраваць. Потым супрацоўнікі распавялі гісторыю. Паляцеў ён у Байканур з дублёрам, там яны пасварыліся, і асноўнага касманаўта знялі з палёту. Больш ён не паляцеў. На наступны дзень я прыйшоў у музей, а мне кажуць: «Іван Якімавіч, дзякуй, што сфатаграфавалі касманаўта, які не паляцеў. Раніцай ён памёр». Пра гэта практычна не кажуць.

Скульптурны партрэт Валянціны Церашковай.

ПАДЗЕІ Ў ЧЭХАСЛАВАКІІ

— 1968 год. Я ўжо скончыў Акадэмію мастацтваў, працаваў у музеі. Адкрылася мая выстаўка ў парку Горкага. Сябры чамусьці не адпускалі. Казалі: «Іван, заставайся». А мяне так дадому цягнула! Да таго часу я атрымаў аднапакаёвую кватэру ў Чыжоўцы. Пасля фуршэта ўсё ж такі пайшоў дадому. У тры гадзіны ночы чую, што нехта моцна грукае ў дзверы. Яшчэ падумаў: раптам якая-небудзь дама вырашыла да мяне зазірнуць. Устаў, адчыніў дзверы. Перада мной стаялі трое вайскоўцаў, сказалі: «Апранайся, зачыняй кватэру і паехалі». Тут я ўсё зразумеў. Пасадзілі мяне ў машыны і павезлі ў Брэст, там пераапрунулі і адправілі ў Чэхаславакію.

Прабыў там тры месяцы. Падчас службы афіцэры і салдаты пачалі казаць: «Іван, ты ж мастак. Намалюваў бы нам жаночых фігур». Я з задавальненнем узяўся за справу. У штабе далі малявальную паперу, пэндзляў не было, фарбаў — таксама. Воінская часць знаходзілася на ўскрайку лесу, я нарэзаў невялікіх палачак з бярозы, узяў сякеру і зрабіў пэндзлікі. У санчасці ўзяў зялёнку замест фарбы. Так і маляваў, успамінаючы натуршчыц. Зрабіў серыю малюнкаў аголеных фігур. І тут жа мне прапанавалі зрабіць выстаўку. Намёты былі вялікія, прыкладна на дваццаць чалавек, знаходзіліся глыбока ў зямлі, каб у выпадку абстрэлу не было прамой наводкі. Я развесіў у іх малюнкi, і на выстаўку сталі прыходзіць натоўпы салдат. Побач стаяў польскі полк, адтуль таксама прыходзілі. Нечакана прыехаў генерал. Сярод салдат пачаліся размовы, што радавога Міско будучы судзіць «за маральнае разлажэнне». Я здрайфіў страшна. У той час можна было атрымаць сур’ёзнае пакаранне. Але генерал проста пагаварыў са мной і з’ехаў.

Праз тры месяцы прыйшла каманда зараўняць зямлянікі граблямі, усё зачысціць, каб ніхто не ведаў пра воінскія часці. Тут жа прыйшлі салдаты палякі і папрасілі прадаць мае малюнкi. Я сабраў афіцэраў і расказаў пра гэта, усе аднагалосна абурліся. Казалі: «Гэта ж нашы дзяўчаты, нашы жонкі. Не аддадзім». Потым пайшлі ў лес, наскелі галінак, склалі малюнак на малюнак, накрылі гэтымі галінкамі і засыпалі зямлёй, на тым месцы паставілі крыж.

Потым дэмабілізаваўся і распавёў гэтую гісторыю прэсе. Нічога не апублікавалі. Праз гады многія знаёмыя прапаноўвалі паехаць на тое месца, каб знайсці малюнкi. Гісторыя была б цікавая, але дзе іх зараз знойдзеш.

КАХАННЕ

— Каханне так ці інакш здараецца ў жыцці кожнага чалавека. Я памятаю, як ажаніўся. Пераходзіў праспект ад ГУМа, ішоў у музей, дайшоў да сярэдзіны. Насустрач у светлым паліто ішла прыгожая бландынка. Я павярнуўся і ўбачыў яе ногі. І быццам ужо больш нічога і не памятаў. Развярнуўся і пайшоў за ёй у ГУМ. Стаў чапляцца з роспытамі. А праз два месяцы ажаніўся з ёй.

Скульптурны партрэт Казіміра Семяновіча.

Самае цікавае ў космасе — эксперыменты, якія там праводзяцца. Аднойчы на сустрэчы касманаўтаў са школьнікамі адна дзяўчынка задала пытанне, як гарыць запалка ў космасе, а ніхто не ведаў. Уладзімір Кавалёнак доўга думаў над гэтым пытаннем. Яны тады паляцелі з Аляксандрам Іванчанкавым. Кавалёнак потым распавядаў: «Я ў палёце Іванчанкаву сказаў: “Сыходзь у адсек іншы, калі рване, дык рване так, што нічога не знойдучь”». Жаданне было велізарнае, нягледзячы на небяспеку. Разагналі паветра, запалілі запалку. Потым ён паказаў мне свой бортжурнал, дзе намалюваў, як гарыць запалка. Цяпер я ведаю, што запалка гарыць па крузе. Пасля гэтага і пачалася зварка ў космасе.

У космасе наогул шмат загадак і сакрэтаў. Алег Навіцкі сказаў: «Паляцеўшы адзін раз, спыніцца немагчыма. Жаданне спазнаць становіцца мацней».

АКТУАЛЬНАЕ

— Па маладосці галоўным жаданнем было тварыць і ляпіць. Зараз нічога не змянілася, але цяпер я разумею, што ўсё можа балець, і як балець. Я спяшаюся зрабіць як мага больш. Устаю ў пяць гадзін раніцы, а палове сёмай — ужо ў майстэрні. Вып’ю кавы, паснедаю і пачынаю працаваць. Сыходжу ў дзевяць або дзесяць вечара дадому. Не ведаю, што такое выхадныя, не люблю, калі людзі дарма трацяць час. Не разумею, як чалавек можа пражыць без любімай прафесіі. Можа, скончылася мая маладосць (Усмехаецца.) і наступіла поўная старасць, але хачу зрабіць тое, што не паспеў і што прагуляў.

Вікторыя АСКЕРА

«Санет» мы маем

Больш як 7 тысяч назваў выданняў, ледзь не штодзень — прэзентацыі навінак ад айчынных аўтараў, многія з якіх — ураджэнцы горада і ваколіцаў, прапануе жыхарам Слоніма кнігарня «Санет» ААТ «Белкніга». Урачыстае адкрыццё крамы адбудзецца 31 жніўня, напярэдадні Свята беларускага пісьменства, аднак у тэставым рэжыме яна працуе ўжо з сярэдзіны чэрвеня.

Не будзе перабольшваннем сцвярджаць, што з'яўлення такой кнігарні ў Слоніме чакалі даўно. Раней у горадзе са шматвекавой гісторыяй і багата развітой культурай, нават уласным тэатрам існавалі толькі дзве невялічкія кніжныя крамы. У адной акцэнт быў зроблены на продажы паштовак і бульварных раманаў, а нешматлікія паліцы другой, што месцілася ў закутках мэблевага магазіна, запаўнялі запыленыя томікі з пажоўклымі старонкамі. Сюды рэдка хто зазіраў.

А цяпер Слонім мае «Санет», і ён, думаецца, не выпадкова размясціўся ў будынку райвыканкама па адрасе Чырвонаармейская, 40. Менавіта сюды часта завітваюць не толькі сланічане, але і госці горада, жыхары навакольных вёсак.

— Сапраўды, адкрыццё нашага магазіна — знакавая падзея для ўсёй Слонімішчыны, — кажа загадчыца кнігарні «Санет» Марына Асятрова. — Тут сабраныя розныя жанры літаратуры: сучасная проза, фантастыка, дэтэктывы, навукова-папулярныя, спецыяльныя выданні. Дарэчы, значны акцэнт робім на кнігах для педагогаў, якія працуюць у сістэме дашкольнай і школьнай адукацыі. Раней у Слоніме такіх выданняў не было зусім.

Прадавец Святлана Быкоўская прадстаўляе кнігу «Слонім і ваколіцы».

Сёння ж, дзякуючы ААТ «Белкніга», мы гэтыя кнігі маем. У межах сеткі працуем з аддзелам, што вывучае попыт, і размяшчаем свае заказы ў залежнасці ад запытаў пакупнікоў.

Ужо два з паловай месяцы, цягам якіх кнігарня працуе ў тэставым рэжыме, тут вывучаюць попыт пакупнікоў. Амаль кожны дзень на паліцах з'яўляюцца новыя выданні, а супрацоўнікі прапануюць наведвальнікам кнігу, куды кожны можа запісаць свае прапановы па ўдасканаленні асартыменту. І ніхто без увагі не застаецца.

— Напярэдадні новага навучальнага года самыя шматлікія заяўкі — запыты, што датычацца вучэбнай і мастацкай

літаратуры, — тлумачыць Марына Уладзіміраўна. — Мяне вельмі радуе, што школьнікі і студэнты часта цікавяцца кнігамі на беларускай мове. Мама з дзецьмі таксама нярэдка запытваюць казкі па-беларуску. Старэйшыя цікавяцца нашымі гістарычнымі выданнямі. Радуе, што ў краму звяртаюцца, каб набыць кнігі па-беларуску і пераслаць іх у іншыя краіны, нават у ЗША.

Супрацоўніцы «Санета» адзначаюць: вялікім попытам карыстаецца навукова-папулярная літаратура па псіхалогіі, прычым асабліва моцна цікавіцца гэтымі кнігамі моладзь. У краме многа сувеніраў, канцільярскіх тавараў, а з пачатку верасня плануецца запуск некалькіх скідачных акцый. У ліку іншых топавак аддзелаў — казкі, у тым ліку беларускія. Тут заўсёды вэрхал, але пра неспакой і адсутнасць парадку расказваюць з усмешкай, маўляў, асабліва прыемна.

Слонімішчына вядомая сваім актыўным краязнаўчым рухам, таму ў кнігарні існуе цэлы раздзел, прысвечаны выданням пра малую радзіму. Тут ёсць і набор паштовак «Пісьменнікі слонімскай зямлі», і слоніміскі літаратурны альманах «Паланэз», і «Слонімішчына: гістарычныя нататкі» Сяргея Чыгрына.

— Акрамя таго, што мы працуем як кнігарня, два-тры разы на тыдзень праходзіць і прэзентацыі новых кніг, асабліваю увагу ўдзяляем менавіта слоніміскім аўтарам, — падкрэслівае Марына Асятрова. — У нас часта бываюць краязнаўца Сяргей Чыгрын, пісьменнік Уладзімір Ягоўдзік... А нека за адзін дзень правялі аж тры прэзентацыі! Прыемна, што

наведвальнікі і пакупнікі кажуць нам за гэта «дзякуй».

Для сланічан і тых, хто часта тут бывае па справах, знайсці кнігарню і трапіць на прэзентацыю нескладана: дапамагаюць плакаты, адмыслова падрыхтаваныя ў кнігарні пры падтрымцы аддзела ідэалагічнай работы і па справах моладзі Слонімскага райвыканкама і размешчаныя ў папулярных мясцінах горада. Але для выпадковых гасцей гэта можа стацца сапраўдным квэстам. Вось нашы падказкі: шукаць звесткі пра тое, што адбываецца ў «Санеце», можна ў мясцовых газетах (у тым ліку на іх сайтах), на мясцовым тэлебачанні, а таксама на старонцы «Жыццё Слоніма» ў сацсетцы «ВКонтакте».

Марына ВЕСЯЛУХА, фота аўтара

справдвечнае

Кожны прыпынак непаўторны

Ад Свята-Духава кафедральнага сабора ў чарговую вандроўку выправілася XXVI Міжнародная навукова-асветніцкая экспедыцыя «Дарога да святыняў» з Дабрадатым Агнём ад Гроба Гасподняга. Фінальны прыпынак — 1 верасня ў Слоніме на Дні пісьменства, дзе паломнікі традыцыйна закладуць Сад малітвы, возьмуць удзел у святочных мерапрыемствах. Пра цуд Дабрадатына Агню, пра рэлігійнае і свецкае, пра адказны місіянерскі шлях перад ад'ездам распавёў кіраўнік экспедыцыі Алесь Лапата-Загорскі.

у Мар'іну Горку!». Запланавалі. І прыедзем — з радасцю як да даўніх знаёмых! Яшчэ больш доўгая гісторыя знаёмства з Любчай. І ўдзельнікі «Дарогі да святыняў», і мясцовыя жыхары — гэта высветлілася ў час прэзентацыйнай канферэнцыі, што ладзілася ў пасёлку 15 жніўня — выдатна запомнілі першую сустрэчу, якая была дваццаць пяць гадоў таму! Ну, а Лаўрышаўскі манастыр, дзе адбудзецца бадай самая відовішчная на гэтым маршруце дзея — наогул ці не пастаянны пункт наведвання. Манастыр рос, сталёў, прыгажэў на нашых вачах. Але ж і мы развіваліся, набірліся досведу. Інакш не ўдалося б выпрацаваць кампрамісны, які задаволіў усіх, сцэнарый правядзення мерапрыемстваў у Ваўкавыскім раёне — атрымалася надзвычай цікавая праграма. Узнісла і шчыра будзе вітаць экспедыцыю Чысць... Так што сёлета ўсё так цікава і часам нечакана, што здзіўляюцца нават дасведчаныя лампаднікі!

— Сярод місіянераў традыцыйна — прадстаўнікі духавенства, навукоўцы, літаратары, журналісты. Ці ёсць у вас касцяк удзельнікаў, якія ездзяць у экспедыцыю штогод?

— Вядома, ёсць! Наяўнасць падобнага стрыжня — аб'ектыўны паказчык патрэбнасці экспедыцыі. Не выбіраліся б у пустую п'яцідзённую дарогу занятая і запатрабаваная людзі: Марыя Захарэвіч, Сцяпан Лаўшук, Іван Чарота, Пётр Лысенка, Ганна Запартыка, Геннадзь Пашкоў, Анатоль Бутэвіч, Міхась Башлакоў... Гэтыя прозвішчы і без пералічэння пасады і навукова-творчых здзяйсненняў пра многае распавядаюць чалавеку, хаця б у малой ступені зацікаўленаму літаратурай і культурай. Сімтаматычна, што і сярод святароў практычна няма цякучкі. Толькі з прычыны памежнай занятасці на новай пасады першага прарэктара Тэалагічнага інстытута БДУ не выберацца ў гэтым годзе ў «Дарогу» протаіерэй Сяргій Гардун, заўсёды да апошняга трымаецца за магчымасць паехаць айцец Дзімітрый Ворса. Дэвіз сёлета — «Беларускае пісьменства: вытокі і перспектывы — у духоўнасці» — красамоўна сігналазе пра невыпадковасць такога паяднання ў спісах пастаянных удзельнікаў асоб рэлігійных — і асоб свецкіх.

— ...Як сустрэкаюць у гарадах і мястэчках Дабрадаты Агонь?

— Выступленні літаратараў, навукоўцаў, журналістаў праходзяць у асаблівай атмасферы. Асветніцкае слова вельмі арганічна запаўняе прадвызначаную велічым хрэслым ходам з Дабрадатым Агнём адмысловую слаўную эмоцыю: «А пагаварыць?» Заўважна, як адразу цёплай глыбінёй успыхваюць вочы, святлююць твары, распраўляюцца плечы. Душы, насустрач высо-

каму, просяць Слова — менавіта таму найбольш цёпла праходзяць творчыя сустрэчы на прыступках храма, на царкоўным двары, ды яшчэ калі цёплы асенні вечар, зоркі над галавой... Сустрэча Дабрадатына Агню — гэта цуд, які трэба бачыць. А пабачыўшы аднойчы, немагчыма забыць.

— Якое, на ваш погляд, культурнае значэнне экспедыцыі?

— Міжволі на гэтае пытанне хочацца адказаць словамі пастаяннага яе ўдзельніка — пісьменніка Анатоля Бутэвіча. Ён настойвае, і няма ніякіх падстаў не верыць чалавеку, які шмат дзе пабываў і вельмі многа пабачыў: праектаў, аналагічных навукова-творчай экспедыцыі «Дарога да святыняў», у нашых суседзях няма. Тым больш што прымеркаваны гэты праект да Дня беларускага пісьменства. Калі экспедыцыя стваралася, задачай бачылася максімальнае пашырэнне абсягаў гэтага свята: калі нехта не можа сёлета прыехаць у Слонім (ці ў мінулым годзе не мог дабрацца да Іванава) — завітаем мы. Гэта дае магчымасць і ў аддаленым ад перасоўнай сталіцы Дня пісьменства населеным пункце адчуць атмасферу творчай аднасці з усміх, хто цікавіцца мастацкім словам, з мясцовымі краязнаўцамі і літаратарамі. Прыгавдаецца досвед першай паездкі з экспедыцыяй, 2004 год, Ляхавічы. «Дарога да святыняў» прыбывала туды позна вечарам, у сераду, а на плошчы сабраўся, без перабольшання, увесь горад! Усе здзіўляліся: «Мы і не ведалі, што нас столькі!». Людзі выходзяць сустрэкаць асветнікаў, яны зацікаўлены ў тым, каб пачуць жывое пісьменніцкае слова, выказаць свае крыўды, трывогі, пажаданні...

— Вы — пераемнік на пасады кіраўніка экспедыцыі, якую раней узначальвала ваша маці, паэтэса, заслужаны дзеяч культуры Беларусі Ніна Загорская. Што асабіста для вас азначае гэтае паломніцтва?

— Мама застаецца ганаровым кіраўніком, дарадцам, эталонам, прычым не толькі для кіраўніка. Калі-нікалі даводзіцца пачуць у дарозе: «Гэта пра Ніну было інакш, не так!» Часам пераемны ацэньваюць станоўча, часам успрымаюць з насцярогай — але параўноўваюць заўсёдна, і пра гэта памятаеш, абавязкова ўлічваеш. Спрабуеш зрабіць як найлепш, выразна падсвятліць моманты вайгрышныя, заўважаныя яшчэ на ранейшых маршрутах, і прыбраць тое, што раздражняла ў гады, калі ехаў звычайным удзельнікам, потым намеснікам кіраўніка. «Дарога да святыняў» успрымаецца як справа, якую можна і трэба развіваць, удасканальваць.

Янка ЛАЙКОЎ

Свята-Успенскі Жыровіцкі манастыр.

— Алесь Мікалаевіч, дзе пройдзе сёлета маршрут? Якія чакаюцца адметнасці?

— Маршрут цікавы, ён пракладзены па Пухавіцкім, Маладзечанскім, Валожынскім, Навагрудскім, Ваўкавыскім, Баранавіцкім і Слоніміскім раёнах. У паселішчаў, якія мы наведаем, нават назвы паэтычныя: Мар'іна Горка, Чысць, Любча, Кіевец, Ваўкавыск, Краснасельскі, Рось, Завоссе... Прычым кожны прыпынак непаўторны. Панарамная ўсеахопнасць — гэта Мар'іна Горка, там запланаваны самыя разнастайныя выступленні. Мінутагодні маршрут праходзіў праз Пухавіцкі раён, праз Свіслач і Рудзенскі, і на развітанне арганізатары нам сказалі: «Каб ведалі, на колькі гэта цудоўна, запланавалі б больш работы для вас! Прыязджайце наступным разам

Нацыянальны арганізацыйны камітэт па падрыхтоўцы і правядзенні Дня беларускага пісьменства, Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь, Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь, Міністэрства спорту і турызму Рэспублікі Беларусь, Гродзенскі абласны выканаўчы камітэт, Слоні́мскі раённы выканаўчы камітэт, Нацыянальная акадэмія навук Беларусі, Упаўнаважаны па справах рэлігій і нацыянальнасцяў, грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў Беларусі»

ПРАГРАМА СВЯТА

31 жніўня

09.30—10.00 Слоні́мскі райвыканкам (вул. Чырвонаармейская, 40).

Урачыстае адкрыццё кнігарні «Санет». Арганізатары — Міністэрства інфармацыі, ААТ «Белкніга».

ФЕСТЫВАЛЬ КНІГІ І ПРЭСЫ

Павільёны:

«Кнігі і прэса Рэспублікі Беларусь» (найлепшыя выданні мастацкай і вучэбнай кнігі, кнігі для дзяцей і юнацтва, энцыклапедычная літаратура, альбомы, экспазіцыя перыядычных выданняў установы Адміністрацыі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь «Выдавецкі дом «Беларусь сегодня», РВУ «Выдавецкі дом «Звязда», прэзентацыі выдавецкіх праектаў);

«Друкарскі двор XVI стагоддзя»; «Слова пісьменніка» (прэзентацыі кніг, аўтограф-сесіі);

Праекты:

- кнігі — пераможцы Нацыянальнага і Міжнароднага конкурсаў «Мастацтва кнігі»;
- кнігі, прысвечаныя 75-годдзю вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў;
- кнігі пісьменнікаў-юбіляраў;
- кнігі, прысвечаныя Году малой радзімы;
- грамадска-культурная акцыя «Чытаем Купалу разам»;

- выстаўка «СМІ Гродзеншчыны»;
- выстаўка самаробнай кнігі;
- выстаўка адукацыйных выданняў;
- паштовы падворак «Ад старажытных часоў да сучаснасці»;

- прэзентацыя творчых праектаў Прэзідэнцкай бібліятэкі Рэспублікі Беларусь;
- святочны гандаль кнігай.

Арганізатары — Міністэрства інфармацыі, Міністэрства адукацыі, Гродзенскі аблвыканкам, Слоні́мскі райвыканкам, Нацыянальная кніжная палата Беларусі, ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі», Прэзідэнцкая бібліятэка Рэспублікі Беларусь, Дзяржаўны літаратурны музей Янкі Купалы.

11.00—19.00 Дзіцячая пляцоўка «Вясёлка дзяцінства» (гарадскі парк на вул. Оперная).

Арганізатары — Гродзенскі аблвыканкам, Слоні́мскі райвыканкам.

«Добрая кніга — дзецям» (прэзентацыі дзіцячых кніг, гульні, віктарыны).

Арганізатары — Гродзенскі аблвыканкам, Слоні́мскі райвыканкам, Міністэрства інфармацыі.

11.00—13.00 Свята-Успенскі Жыровіцкі манастыр (аг. Жыровіцы, вул. Саборная, 57).

Міжнародны круглы стол беларускіх і замежных літаратараў «Мастацкая літаратура як шлях адно да аднаго».

Арганізатары — Міністэрства інфармацыі, РВУ «Выдавецкі дом «Звязда», ВРУП «Мастацкая літаратура», ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі».

11.00—13.00 ДУА «Сярэдняя школа № 5 г. Слоні́ма» (вул. Чырвонаармейская, 46).

Навукова-практычная канферэнцыя «Слоні́мскія чытанні».

Арганізатары — Нацыянальная акадэмія навук Беларусі, Міністэрства інфармацыі, Гродзенскі аблвыканкам, Слоні́мскі райвыканкам.

Выстаўка «Мы ёсць народам! (Мітрафан Доўнар-Запольскі)», прысвечаная гісторыі станаўлення беларускай дзяржаўнасці.

Выставачны праект «Малая Беларусь: асоба і творчасць Янкі Купалы ў гісторыі краіны», прысвечаны 100-годдзю ўтварэння БССР.

Арганізатары — Дзяржаўны літаратурны музей Янкі Купалы, Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры.

11.00—19.00

Выставачны праект «Друкаваныя выданні на тэрыторыі Заходняй Беларусі ў 20—39 гг. XX стагоддзя».

Выставачны праект «Паэты і пісьменнікі Беларусі на медалях і манетах».

Арганізатары — Беларускае рэспубліканскае грамадскае аб'яднанне калекцыянераў.

12.00—19.00 ДУА «Слоні́мскі раённы цэнтр творчасці дзяцей і моладзі» (вул. Першамайская, 10).

Выстаўка «Слонім і наваколле», прысвечаная Году малой радзімы і вядомым асобам Слоні́мшчыны.

Выстаўка рэдкіх і каштоўных кніг па гісторыі Слоні́мшчыны.

Выставачная экспазіцыя, прысвечаная 60-годдзю Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа.

Арганізатары — Нацыянальная бібліятэка Беларусі, Дзяржаўны літаратурна-мемарыяльны музей Якуба Коласа.

15.00—19.00 «Коласаўскія чытанні», прысвечаныя 75-годдзю заснавання Слоні́мскай раённай бібліятэкі імя Я. Коласа.

Арганізатар — Слоні́мскі райвыканкам.

17.00—19.00 ДУК «Слоні́мскі драматычны тэатр» (пл. Леніна, 13-4).

Фінал рэспубліканскага творчага конкурсу юных чытальнікаў «Жывая класіка», прысвечанага Году малой радзімы і 75-годдзю вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў.

Арганізатары — Міністэрства інфармацыі, Міністэрства адукацыі, ЗАТ «Сталічнае тэлебачанне», ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі».

19.00—22.00 ДУК «Слоні́мскі цэнтр культуры і адпачынку» (вул. Чырвонаармейская, 25).

Спектакль «Вечар» Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы.

Арганізатары — Гродзенскі аблвыканкам, Слоні́мскі райвыканкам.

1 верасня

10.30—11.00 Дзіцячая пляцоўка «Вясёлка дзяцінства» (гарадскі парк, вул. Оперная).

10.00—19.00 «Добрая кніга — дзецям» (прэзентацыі дзіцячых кніг, гульні, віктарыны).

Арганізатары — Міністэрства інфармацыі.

10.00—17.00 Цэнтральная плошча (вул. Чырвонаармейская, 40).

Квэст-гульня «Код Сапегі».

Арганізатары — Міністэрства інфармацыі.

ФЕСТЫВАЛЬ КНІГІ І ПРЭСЫ

10.00—20.00 Пляцоўка «Маладзёжная» (вул. В. Крайняга).

Канцэртная праграма «Дарогамі Перамогі». Рэспубліканскі патрыятычны праект «Беларусь памятае».

Работа графічнай, паэтычнай і інтэлектуальнай майстэрняў.

Фотаквілт «75 мірных год».

Ваенная агітбрыгада «Слава перамогі ў сэрцах пакаленняў».

Праект «Фотасушка».

Конкурсная праграма (група «WaitWotion» Віталь Карпінчык і Кірыл Савіч г. Слонім).

Майстар-клас па графіцы (мастак Аляксандр Ёрш, г. Слонім).

Інтэрактыўная праграма фокусніка Сяргея Лябецкага, г. Мінск.

Арганізатары — Слоні́мскі райвыканкам, ДУК «Слоні́мская раённая бібліятэка імя Я. Коласа», Гродзенскі абласны камітэт ГА «БРСМ», Слоні́мскі раённы камітэт ГА «БРСМ», вышэйшыя навучальныя ўстановы г. Гродна.

10.00—20.00 Дзіцячая пляцоўка «Вясёлка дзяцінства» (гарадскі парк, вул. Оперная).

Алея інтэрактыўных пляцовак «Кнігам-юбілярам прысвячаецца...».

Канцэрт найлепшых дзіцячых калектываў Слоні́мскага раёна.

Сюжэтна-гульнівыя і анімацыйныя праграмы (народны гульнівы тэатр раставых лялек «Лялькі для ўсіх», народны тэатр гульні «100 сяброў», народны тэатр студый гульні «Гульнівы кірмаш», народны тэатр «Вясёлы дварык», народны тэатр гульні «Анфас»).

Конкурс малюнка на асфальце «Малюем мір».

10.00—20.00 Пляцоўка каля ДУК «Слоні́мская раённая бібліятэка імя Я. Коласа» (вул. Савецкая, 6).

Пляцоўка нацыянальных літаратур «Дыялог літаратур — дыялог культур».

Арганізатары — Міністэрства культуры, Гродзенскі аблвыканкам, Слоні́мскі райвыканкам.

10.00—20.00 Пляцоўка «Гартаючы гісторыі старонкі...» (вул. Оперная).

Выступленні клубаў гістарычнай рэканструкцыі Гродзенскай вобласці.

Тэатралізаваныя прадстаўленні рыцарскіх клубаў Гродзеншчыны.

Канцэртная праграма з удзелам ансамбляў сярэднявечнай музыкі і танцаў Гродзеншчыны.

Майстар-класы па сярэднявечных танцах, конкурсна-гульнівыя праграмы «Рыцарскія забавы».

Арганізатары — Гродзенскі аблвыканкам, Слоні́мскі райвыканкам.

11.10—11.30 пл. Леніна.

Урачыстае адкрыццё помніка Льву Сапегу. Арганізатары — Гродзенскі аблвыканкам, Слоні́мскі райвыканкам, Міністэрства культуры.

11.30—11.55 Урачыстае шэсце, прысвечанае XXVI Дню беларускага пісьменства.

Арганізатары — Гродзенскі аблвыканкам, Слоні́мскі райвыканкам.

12.00—20.00 Пляцоўка «Чароўнае слова тэатра» (унутраны дварык Слоні́мскага драматычнага тэатра (пл. Леніна, 13-4).

Работа тэатраў батлейкі Гродзенскай вобласці. Канцэртная праграма класічнай музыкі.

12.00—13.40 Галоўная сцэнічная пляцоўка (перад будынкам ДУК «Слоні́мскі цэнтр культуры і адпачынку» вул. Чырвонаармейская, 25).

УРАЧЫСТАЕ АДКРЫЦЦЁ XXVI ДНЯ БЕЛАРУСКАГА ПІСЬМЕНСТВА

Афіцыйная цырымонія адкрыцця свята. Уручэнне Нацыянальнай літаратурнай прэміі.

Арганізатар — Міністэрства інфармацыі.

14.00—16.00 ДУК «Слоні́мскі драматычны тэатр» (пл. Леніна, 13-4).

Цырымонія ўзнагароджання пераможцаў рэспубліканскага конкурсу «Бібліятэка — асяродак нацыянальнай культуры».

Перадача кніг бібліятэцы і іншым установам г. Слоні́ма ў рамках рэспубліканскай акцыі «Чытанне — прастора інфармацыі і ведаў».

Арганізатары — Міністэрства культуры, Нацыянальная бібліятэка Беларусі, Слоні́мскі райвыканкам.

15.00—16.00 ДУА «Слоні́мскі раённы цэнтр творчасці дзяцей і моладзі» (вул. Першамайская, 10).

Прэзентацыя праектаў тэлеканала «Беларусь 3». «Сваімі словамі» — прэм'ера тэлевіктарыны пра мову і літаратуру (вядучая Алена Трацэнка). Творчая сустрэча з аўтарам праграмы «Суразмоўцы», пісьменнікам Навумам Гальпяровічам.

Арганізатар — тэлеканал «Беларусь 3», Белтэлерадыёкампанія.

14.30—14.40 Цэнтральная плошча (вул. Чырвонаармейская, 40).

ФЕСТЫВАЛЬ КНІГІ І ПРЭСЫ

Урачыстая цырымонія спецыяльнага памятнага гашэння канверта з арыгінальнай маркай, прысвечанага XXVI Дню беларускага пісьменства ў Слоні́ме.

Арганізатар — Міністэрства сувязі і інфарматызацыі, Слоні́мскі райвыканкам.

14.30—16.00 Галоўная сцэнічная пляцоўка (перад будынкам ДУК «Слоні́мскі цэнтр культуры і адпачынку», вул. Чырвонаармейская, 25).

Літаратурна-мастацкая дзея «Край бацькоўскі, мой край беларускі».

Арганізатар — ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі».

17.00—18.20 ДУК «Слоні́мскі драматычны тэатр» (пл. Леніна, 13-4).

Спектакль «Камедыя» У. Рудава Слоні́мскага драматычнага тэатра.

Арганізатары — Гродзенскі аблвыканкам, Слоні́мскі райвыканкам.

ЗАКРЫЦЦЁ ДНЯ БЕЛАРУСКАГА ПІСЬМЕНСТВА

20.00—22.00 Галоўная сцэнічная пляцоўка (перад будынкам ДУК «Слоні́мскі цэнтр культуры і адпачынку» вул. Чырвонаармейская, 25).

Скарбонка Спадчыны

«Заквечаны» каравай як знак дабрабыту новай сям’і

Навошта лавіць першую кветку і выкупляць «салдата»?

Кожны рэгіён Беларусі адзначаны ўласнымі асаблівасцямі правядзення традыцыйных абрадаў. Банальнае сцвярджэнне для даследчыка традыцыйнай культуры. Але для таго, хто воляю лёсу становіцца часткай новага асяродка, прыманне і разуменне завядзёнак гэтых мясцін проста неабходнае. Так, мая мама, якая вырасла на Мёршчыне, а потым з бацькам пераехала на Слонімшчыну, была здзіўленая і самім фактам выпякання на вяселле двух караваёў, і многімі рытуаламі, што праводзяцца падчас яго. Дагэтуль згадвае фразу адной з бабуль, чыя дачка досыць доўга засядалася ў дзеўках: «Каця, лаві першу кветку!»

Навошта пяклі (і дагэтуль пякуць) на Слонімшчыне на вяселлях два караваі, чаму менавіта першую кветку з іх варта лавіць, хто і калі ставіць вясельную браму? Адказы на гэтыя і іншыя пытанні мы пашукалі разам з ураджэнкай вёскі Лапухова, а сёння жыхаркай Міжэвічаў Марыяй Аляхновіч (1936 г.н.).

— Напярэдадні вяселля выпякаліся два караваі. Адзін — для маладой, другі — для маладога, — згадвае Марыя Пятроўна. — Для гэтага выбіралі каравайніцу. Маці маладой брала ручнік, хлеб, хадзіла па вёсцы і запрашала «на каравай». Самі каравайніцы завязвалі белыя хусцінкі, белыя фартушкі, бралі з сабой муку, яйкі. Дарэчы, у той час пяклі каравай з жытнёвай мукі. Рашчыняла цеста старэйшая каравайніца. Цеста патрэбна было ўзяць за адзін раз і мясіць яго толькі пальцамі, а не кулакамі. Бо калі раптам муж будзе біць жонку, то хай б’е пальцамі, а не кулакамі (*Смяецца*).

Тыя кавалкі, што заставаліся ад галоўных караваёў, выкарыстоўвалі ў якасці «шышак» — упрыгожванняў — іх потым падчас вяселля раздадуць дзецям. Пасля таго, як каравай пасаджаны ў печ, усе каравайніцы разам мылі рукі, а ваду вылівалі пад вешню ці іншае пладовае дрэва — каб у новай сям’і было багацце і дзеці. Выпякалі з цеста таксама курыцу і салдата. Курыца — для дабрабыту новай сям’і, а салдат — для яе абароны. Іх потым будуць выкупляць сябры маладога. У самых страшных выпадках нават адарвуць «салдату» галаву.

На наступны дзень перад домам маладой абавязкова ставілі браму — святочныя вароты. Браму тут ставяць і сёння. Улетку для гэтага выкарыстоўваюць бярозы, а ўзімку — елкі. Да гэтай справы запрашалі маладых хлопцаў з вёскі.

— Жаніху, калі ён ехаў на вяселле, трэба было даваць выкуп за браму, — згадвае Марыя Пятроўна. — Калі раптам выкуп быў не даспадобы хлопцам-майстрам, яны маглі браму разбурыць. А гэта вялікая ганьба на ўсю вёску.

Калі госці жаніха прыязджалі па маладую, то іх прадстаўнікі — сваты і шаферы — віталіся не за руку, а праз хустачку. Пасля кароткага застолля маладыя выпраўляліся пад вянец. Дарэчы, сукенка маладой павінна была быць як мага больш сціплай, з рукавамі, неабавязкова белая, але светлага колеру. У царкву таксама ехалі з караваем.

— Пасля вяртання з царквы маладыя павінны былі саскокнуць з воза на кажух — каб сям’я была ў дастатку, — тлумачыць Марыя Пятроўна. — Іх сустракалі бацькі з хлебам-соллю і гарэлкай ці віном. На самім свяце сёння кожны госць мае сваю талерку, відэлец і чарку, а раней маглі есці рукамі, мець адну чарку на ўсіх і пускаць яе па коле. Пакуль да апошняга дойдзе — ніякай ежы не застаецца (*Смяецца*). Тлумачэнне простае: не было посуду.

Напярэдадні свята каравайніцы закрывалі каравай, да стала яго пад музыку павінен выносіць старшы шафер — брат, дзядзька ці блізкі сябар жаніха і нявесты. Перад тым, як госці будуць дарыць падарункі маладым, нявеста павінна «прапалоць» каравай. Яна кідае кветкі гасцям, і лічылася, што тая дзяўчына, якая зловіць першую кветку з караваёў, першай выйдзе замуж.

Раней рытуал са скокамі з воза, выкупаннем, «праполваннем» караваёў праводзіўся двойчы: у сям’і маладой і на наступны дзень — у маладога. Але пазней ён аб’яднаўся ў адзін. Так, у тым месцы, дзе праводзіцца вяселле, дзеляць адразу два караваі (на фота: вяселле на Слонімшчыне, 1983 г.).

— Даўней вяселле доўжылася тры дні, мо тады людзі былі крапчэйшыя, бо моладзь сёння такога святкавання не вытрымае, — жартуе Марыя Аляхновіч.

Жартавалі і так: калі госці жаніха з’езджалі з дома нявесты, то шаферкі хавалі падушкі, коўдры, ручнікі, усё, што падрыхтавана для пасагу, а шаферы павінны іх знайсці і выкупіць.

Марыя Пятроўна кажа:

— Сёння, калі ў вёсцы вяселле, мы нават не ведаем, у каго, а раней усе збіраліся і глядзелі. Усё было аднолькава ва ўсіх. Гэта як закон.

Марына ВЕСЯЛУХА
Фота з сямейнага архіва аўтара.

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,
грамадскае аб’яднанне «Саюз пісьменнікаў
Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар
Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйная
калегія:
Таццяна Арлова
Алесь Бадак
Дзяніс Барскоў
Віктар Гардзей

Уладзімір Гніламёдаў
Вольга Дадзіёмава
Жана Запартыка
Анатоль Казлоў
Анатоль Крэйдзіч
Віктар Кураш

Алесь Марціновіч
Вячаслаў Нікіфараў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@zviazda.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220013, Мінск, пр. Незалежнасці, 77
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.zviazda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 292-20-51
намеснік галоўнага
рэдактара — 292-43-03

адказы сакратар — 292-20-51
адзел крытыкі і бібліяграфіі — 292-56-53
адзел прозы і паэзіі — 292-56-53
адзел мастацтва — 292-20-51
бухгалтэрыя — 287-18-14

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах.

Падпісныя індэксы:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальны льготны
для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай
рэгістрацыі сродку масавай
інфармацыі № 7 ад 10.12.2012,
выдадзенае Міністэрствам
інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар
Павел Якаўлевіч СУХАРУКАУ
Нумар падпісаны ў друку
29.08.2019 у 11.00
Ум. друк. арк. 3,72
Наклад — 1038

Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
«Выдавецтва «Беларускі Дом друку»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр. Незалежнасці, 79.
Індэкс 220013

Заказ — 2822
Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Рукапісы прымаюцца толькі
ў электронным выглядзе,
не вяртаюцца,
і не рэцэнзуюцца. Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць з меркаваннямі аўтараў
публікацыі.